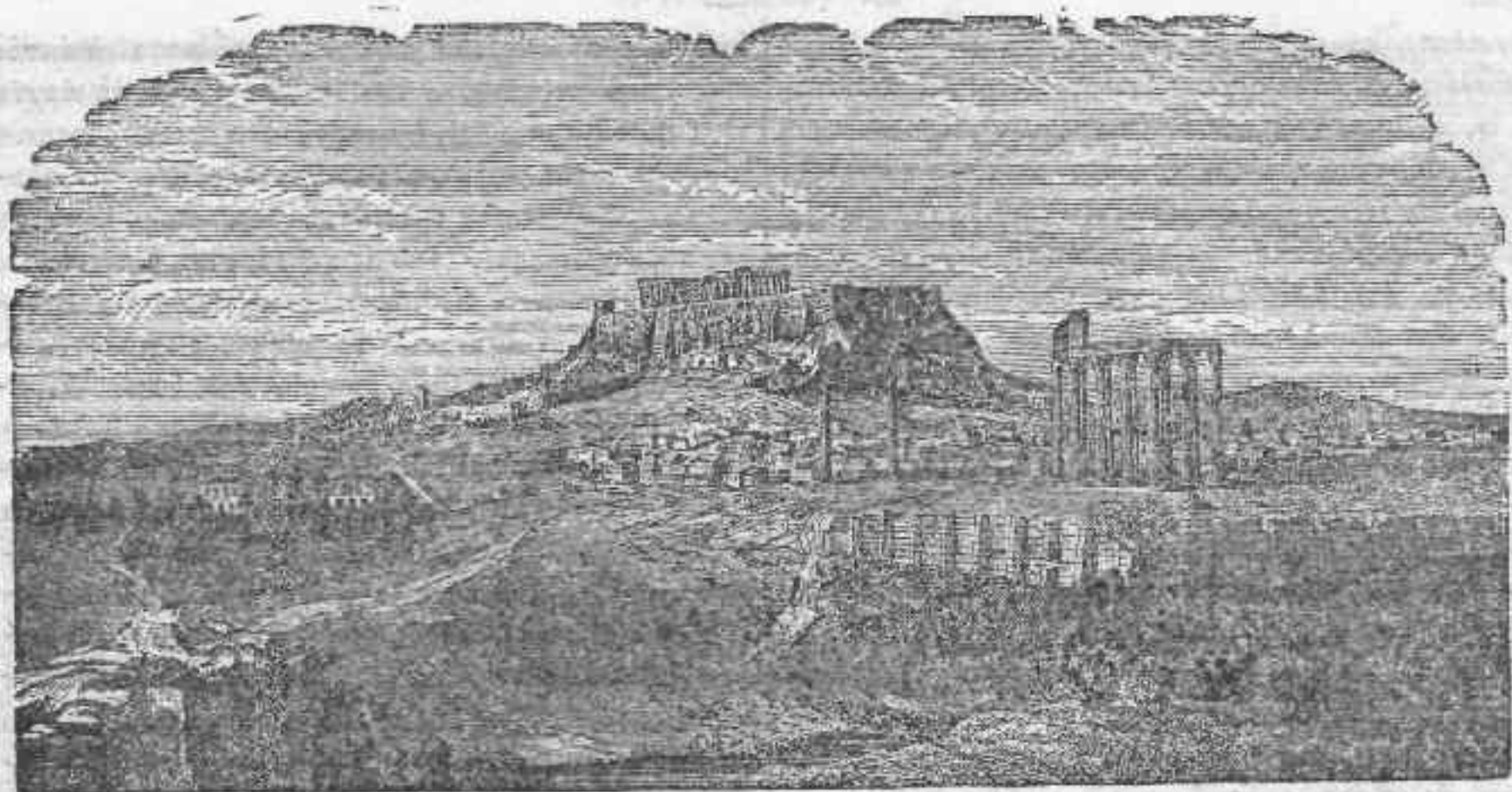

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΜΑΡΤΙΟΥ, 1860.

ΤΟΜΟΣ Γ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 249.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ.

—ooo—

Α'.

ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΑΝΑΚΤΗΣΙΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

(Συνέχ. "Ιδε φυλλάδ. 138 καὶ 139.)

Τῶν Κρητικῶν ἀγώνων ἡ ἐποψὶς παρίσταται ὑπὸ ποικιλοτάτην μορφήν. Ὀλίγα παραδείγματα ἡ χρονογραφία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ μεσαιῶνος μαρτυρεῖ παρομοίας ἐπιμονῆς, καὶ ἀκαταβλήτου ἀντιπαλαίσεως, οὐδὲ παρέχει σκηνὰς δραματικωτέρας ἅμα καὶ ποικιλοτέρας εἰς χρῆσιν τοῦ ἱστορικοῦ, τοῦ ποιητοῦ, τοῦ μυθιστοριογράφου. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐλευθερίας ἀναπνέει, ὡς ἂν τις εἴποι, εἰς Κρήτην ἐκ τῶν σπλάγχων αὐτῆς τῆς γῆς· εἶναι προῖόν αὐτόφυτον, ἰδιογενές, ὡς ὁ λάδανος τοῦ Μυλοποτάμου, καὶ τῆς Ἰθάης ὁ δίκταμος. Ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν ἐπενίσχυσαν ἐσχάτως καὶ ἐφῶμενεςτέραν κατέστησαν δύο σύγχρονοι ἀφορμαί· ἡ πίεσις τῆς Ἑνετικῆς τυραννίδος, καὶ ἡ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας παλινόρθωσις. Ἡ ἀνάμνησις τῆς ὁμοθρήσκου καὶ ὁμογενοῦς διαίτης τῶν Βυζαντινῶν τότε μᾶλλον ἐρλεξε τὸν ζῆλον τῶν κατοίκων, ὅτε περιέπεσεν ἡ πατρίς εἰς ἀνδραποδιῶν ξενοκρασίαν, ὅτε τὰ πάτρια θύγ-

ματα ὑπὸ τὸ κράτος Λατινεπισκόπων, ἐξουτελίσθησαν, ὅτε ἡ χώρα διενεμήθη, δίκην ἀγορᾶς εἰς τοῦ ὑποστατικοῦ, πρὸς ἐπήλυδας τυχοδιώκτας, τὸ πατροπαράδοτον κατὰ τοῦ γένους τῶν αὐτοχθόνων μῖσος κομίσαντας μεθ' ἑαυτῶν. Ἡ πατριωτικὴ αὕτη πιστότης, αἶσθημα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀναλογίσαν τὸν καιρὸν ἐκείνον πρὸς τὴν προσωπικὴν τῶν ἱπποτῶν λογαυιέ, ἡ πιστότης αὕτη, βαθμηδὸν καθρισθεῖσα ἀπὸ τινων ὀχληρῶν ἀναμνήσεων, ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον κἀλλωπισθεῖσα ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις τῆς Ἐκκλησίας, ἀπέβη κτῆμα τι ὑπερούσιον, ἰδανικόν, ἐφ' ᾧ, ὡς ἐν πνεύματι οὐρανίας ἐπαγγελίας, πᾶσαι συνῆλθον αἱ καρδίαι εἰς αἵτησιν παρηγορίας καὶ ἀναπύσεως. « Ἰπάρχουσι λαοί, γράφει δοκιμὸς τις ἱστορικὸς (1), ἀνεξάντλητον ἔχοντες τὴν μνήμην, λαοὶ κερτερικώτατοι εἰς τὸν πόθον τῆς ἀνεξαρτησίας, λαοὶ, οἵτινες, ἰσχυρογνωμονοῦντες κατὰ τῆς ἐξέως, ἀλλαγῇ λίαν δραστηκῆς, μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ἐτι βδελύττονται καὶ ἀποστρέφονται τὸν ζυγόν, ὃν δυνάμεις ἀνωτέρα ἐπέβαλεν αὐτοῖς. Τοιοῦτοι οἱ ἱρλανδοί. Τὸ γένος τοῦτο, εἰς τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ὑποβεβλημένον διακατακτήσεις, ἀρνείται ἀπὸ ἑξακοσίων ἐτῶν νὰ ὁμολογήσῃ καὶ παραδεχθῇ τὴν κυβέρνησιν αὐτήν· ἀποκρούει σήμερον τὸν δεσπότην, ὡς ἀπέκρουσεν αὐτὸν ἀνέκαθεν· διαμαρτύρεται κατὰ τῆς βίας, ὡς οἱ ἀρχαῖοι τῆς ἱρλανδίας κάτοικοι διαμαρτυρήθησαν

(1) Aug. Thierry, *Des ans J'Angleterre* VII.

εἰς τὰ πεδία ἐπου ἐνικήθησαν, τὰ δὲ ὄπλα λαμβάνων κατὰ τοῦ Ἀγγλοῦ δὲν ἐγείρεται εἰς ἀποστασίαν, ἀλλ' εἰς πόλεμον ἐθνικοπολιτικόν. Μάτην ὁ κατακτητὴς ἐπειράθη παντός μέσου πρὸς διάλυσιν τῆς ἀντιπαθείας, πρὸς νομιμοποίησιν τῆς κατακτήσεως· οὐδὲν ἴσχυσε κατὰ τῆς σιδηροφυῆς ἱρλανδικῆς ἐπιμονῆς, ἥτις καὶ δελεασμοὺς δολίους, καὶ ἀπειλάς, καὶ μυρίας βασάνους διελθοῦσα, ἀγέραιος μετεδόθη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἡ παλαιὰ ἱρλανδία, ἰδοὺ ἡ μένη πατρίς ἦν εὐφημοῦσι καὶ λατρεύουσιν οἱ γνήσιοι τῶν ἡμερῶν μας ἱρλανδοί, ἡ μήτηρ πρὸς ἣν ὁρεῖλουσι τὴν διατήρησιν τοῦ θρησκευματος, τῆς γλώσσης, τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἰδιοπροσωπίας. Διὸ εἰς τὰς συχνὰς τῶν ἀνταρσίας ἐπικαλῶνται σήμερον ἐτι τὸ γλύκιστον τῆς Ἑρρίν (πρασίνης ἱρλανδίας) ὄνομα, καθὼς πάλαι ποτε οἱ προπάτορές τῶν ἐπεκαλέσθησαν αὐτὸ ἐν ὥρᾳ μάχης. » — Οἱ περὶ ἱρλανδίας λόγοι οὗτοι τοῦ περιηγήτου ἱστορικοῦ ἀρμολόγως προδιατυπῶσιν ὅσα ἡμεῖς ἐτοιμαζόμεθα νὰ προσδιέλθωμεν περὶ τῆς Κρήτης, ἀληθινῆς ἱρλανδίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῆς Συνθήκης, ἣν ἐξελληνισμένην ἀνωτέρω παρετυνάψαμεν, δὲν συνέλαβεν ὁ ἀναγνώστης τὴν ὑπόψιν, μὴ ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης, ἀρνηθεὶς τὴν ἡγεμονίαν, ἣν οἱ Γενουῆται προσέφερον αὐτῷ, ἀπέβλεψεν εἰς ἄλλο τι κράτος, μετριώτερον μὲν τὴν ἀξίαν, ἥττον ὅμως ὑποκείμενον εἰς τὸ παλίντροπον τῆς τύχης; Ἀτοπος ἡ ὑπόψις δὲν θέλει φανῇ, ὅταν μάλιστα παραταχθῇ πρὸς τὰ παρεπομένα. Πάντων συνυπολογισθέντων, ὁ Καλλέργης προὔτιμισε τὸ πιθανώτερον. Ἐλπίζας διὰ τῆς ὑποτάξεως οὐ μόνον νὰ ἐπανακτήσῃ τὰ δημοθενῆ κτήματά του, ἀλλὰ καὶ ἕτερα νὰ προσλάβῃ πλουσιώτερα εἰς ἀμοιβήν· ἐπιφυλαχθεὶς νὰ συσσωρεύσῃ εἰς τὸν οἶκόν του τὰ ἐξοχα ἀξιώματα τῆς ἀποικίας· στοχασθεὶς νὰ καταστήσῃ ἐαυτὸν οὕτως ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον πρὸς τοὺς ἑνετοὺς, ὡς ἰσχυρὸν καὶ ἐπίφοδον πρὸς τοὺς ἐντοπίους, προσέρινεν, ἀντὶ τοῦ ἀδεσφαίου, εἰμὴ καὶ ἐπιβούλου, προβλήματος τοῦ Γενουήτου, τὴν εὐκατόρθωτον καὶ βεβαιωτέραν εἰρήνην μεθ' ἑνετῶν. Ὁ Καλλέργης εἶχεν εἰς ἑνετίαν φίλους πατροπαράδοτους, ὧν τὴν εὐμένειαν εὐκόλως ἠδύνατο ν' ἀναζωπυρώσῃ· ἀλλ' ἐκ Γενουῆς, ἐνθα διετέλει ἀγνώστος, τί ἄλλο περιέμενεν, ἢ κινδύνους καὶ δυσεξάλειπτον στίγμα ταραξίου; Πλὴν δὲ τούτου, εἶχε διαγνώσει τὰ ἐλαττώματα τῶν κυρίων του, μεθ' ἧς σπουδῆς ὁ αὐλοκόλαξ ῥινηλατεῖ τὰς ἐλαχίστας ἀδυναμίας τοῦ δεσπότου· τοῦθ' ὅπερ ἐλλείπον ἀπέναντι τῶν Γενουητῶν. Πρὸς τί λοιπὸν ἡ διακρύβεισις τοῦ γνωστοῦ διὰ τὸ ἄγνωστον; Ὅσῳ ἡ ἀποστασία παρεστίνετο, τοσούτω μᾶλλον ὠφέλιμος πρὸς αὐτὸν καὶ βεβαία ἀπέβαινε ἡ συνθηκολόγησις.

Καὶ δὲν ἔσφαλον οἱ λογισμοὶ του. Ὁ Καλλέργης, ἀφιερώσας μετὰ τὴν εἰρήνην τὸ ξίφος του εἰς τὴν εὐνοίαν τῆς Γερουσίας, κατέστη πράγματι τῆς Κρήτης ἡγεμὼν. Τὰ δεκαπλασιασθέντα κτήματά του

ἐκπρύχθησαν ἀσύδοτά τε καὶ ἀπαραβίαστα· ἡ ἐκτὸς τῶν φρουρίων δικιμονή του διέφρηνε τοὺς ἐξ ἀρχῆς νόμους τοῦ βασιλείου, ἢ πρὸς αὐτὸν ἀπεριόριστος ἐμπιστοσύνη τῆς μητροπόλεως ὑπέταξεν εἰς τὴν κρυφίαν ἐξέλεγχίν του τοὺς ἄρχοντας, πολιτικούς τε καὶ στρατιωτικούς, ἐνῶ ἐξ ἐπιμέτρου ὁ ὁμόδοξος κληρὸς ὑπῆκουσεν εἰς τὰς θελήσεις του. Οὐδ' ἔστησαν ἐνταῦθα οἱ ἀμοιβαί. Τὸ κράτος ἐπαισθητῶς ἐπερίσσευσεν ἐπὶ Γεωργίου τοῦ υἱοῦ του, ὅστις τῆς ἑνετικῆς εὐγενείας μετασχὼν, διὰ προσθέτων ὑποστατικῶν ἐτιμαριεύθη καὶ διαφερόντως ἐτιμήθη. Ἡ παντοδυναμία τοῦ Γεωργίου τούτου ὑπερέβη πάντα γνωστὸν ὅρον ἀποικιακῆς καταστάσεως. Αὐτὸς δὲκανὸς τοῦ σώματος τῶν τιμαριούχων (universitatis Pseudatorum), αὐτὸς ψυχὴ τοῦ μυστικοσυμβουλίου τῶν Προβλεπτῶν, αὐτὸς οὗτος ἐξ ἐπιδόματος ἑαυτοῦ διατάκτης τῆς Δουλικῆς ἐξουσίας. Ἀπὸ τοῦ νεύματός του ἐξήρτητο ἡ ζωὴ τῶν εἰς θάνατον δεδικασμένων· τὰ πλεῖστα τῶν δημοσίων ὑπουργημάτων καὶ τελωνίων ἀφένθησαν εἰς διαθέσιν του· ἡ εἰσπαγωγή, ἡ ὁ ἐξοβελισμὸς ἀρχοντὸς τινος ἐγένετο τῇ συγκταθείσει του. Ἡ δὲ ἰσχύς αὐτῇ μετεδίδετο κατ' ἀντανάκλασιν οὐ μόνον πρὸς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντα φίλον ἢ γνώριμον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ὑπερέτας αὐτοῦς. Εὐγενεῖς, χαρισθέντες πρὸς τὸν κύριον, ἐξπνιμένισθησαν τοὺς δούλους του· ἀξιοματικοὶ τῆς ἀγερῶχου Δημοκρατίας ἐθίρευσαν τῶν εὐνοουμένων του τὸ μεῖδιμα. Οὐαὶ δὲ πρὸς ὅτινα ἐτόλμησέ πως ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν τοσαύτην ὑπεροχὴν, ἢ νὰ προσβάλῃ, ἔστω πλαγίως, τὴν ὑπόληψιν, ἢ νὰ ζημιώσῃ τὰ συμφέροντα τοῦ οἴκου! Εἰς τὰ ὑπόγεια ἐκάστου τῶν ἀγροτικῶν ἐνδαιτημάτων ὑπῆρχε φυλακή, ἐνθα ὁ προπετὴς χυδαῖος ἀπέτιεν ἐν σκότει καὶ πείνῃ καὶ ραβδισμῷ τὴν παραμικρὰν ἐξυῖονισιν. Ἦσαν δὲ τὰ ἐνδαιτήματα ταῦτα πύργοι ὑψηλοὶ καὶ πολυάροφοι, οἵτινες κυκλούμενοι ὑπὸ χανδάκων, ἀσφαλιζόμενοι διὰ κρεμαστῶν γεφυρῶν, ἐκ μακροτάτης ἀποστάσεως ἐφαίνοντο προκαλοῦντες τὰς ἐνδεχομένας τῆς ἑνετικῆς εὐμενείας μεταβολάς, καὶ τὸ φιλοτάρχον τῶν κατοίκων. Ὁ ἐπιρρανέστερος τῶν πύργων ἢ φρουρίων τούτων ἦτο κατιστάμενος εἰς τὰ περίχωρα τῆς Ρεθύμνης, ἐνθα συνήθως ἔδρευεν ἡ ἐπίφοδος οἰκογένεια.

Ἀποδιώσαντος τοῦ Γεωργίου Καλλέργου, ὁ υἱὸς του Ἀλέξιος ὁ νεώτερος, εἴτε καθὼ ἄτεκνος ἐκ γάμου, εἴτε χαρισθεὶς πρὸς υἱὸν μονογενῆ, εἴτε δι' ἄλλον λόγον ανεξαρτίωτον, εὐλογον ἔκρινε νὰ λάβῃ οἰκότροφον παρ' ἐαυτῷ τὸν παῖδα ἐνὸς τῶν στενοτέρων συγγενῶν, πρὸς ὃν, τυχούσης ἀνάγκης, καὶ νὰ μεταδώσῃ τὴν ὑπέρογκον περιουσίαν μετὰ τῆς εὐγενείας του (1). Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀγγιστίων

(1) Μεγάλη πρέκυψε παρὰ τοῖς χρονολογικοῖς ἀσυμφωνία περὶ τὴν γενεαλογίαν καὶ τὴν χρονολογίαν τῶν Καλλεργῶν ἐκ τοῦ κλάδου τοῦ πρώτου Ἀλεξίου. Ἐστὼ παράδειγμα συγχύσεως ὁ Κορνήλιος αὐτὸς, ὃν καὶ ὁ Μουστοξύδης ἀναφέρει ἐν τῇ Ἑλλάδι.

διέπρεπεν εὐειδὴς τὸ σχῆμα καὶ πνευματιώδης τὴν διάθεσιν ὁ δευτερότοκος τοῦ πρωταγχοῦ του Βιάρκου υἱός, παιδίον ὡς δωδεκαετής, ἐμπλεον προ-
 ὤρων προτερημάτων. Τοῦτον οὖν ἐκλέξας καὶ κατ' οἶκον παραλαβὼν, ἤρξατο προπαιδεύειν ἐπὶ τὸ ἰτα-
 λικώτερον καὶ ἱπποτικώτερον, ὡς ἐπρεπεν εἰς Καλ-
 λέργην τοῦ καιροῦ ἐκείνου, καὶ συμφώνως πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ φρονήματα. Ὁ νεώτερος Ἀλέξιος ἦτο
 ὑπερμέτρως τῷ πρωτεῖῳ τῆς Ἑνετικῆς εὐγενείας
 του προσηλυμένος, καὶ διὰ τοῦτο ἐφ' ἑαυτῷ μέγα
 φρονῶν. Κατὰ τὰ ἦθη τῶν τότε Φραγκαρχόντων,
 πρὸς μὲν τοὺς ἀνωτέρους προσεφέρετο κολακευτι-
 κός, εἰπερ τις καὶ ἄλλος, πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους
 ὁμῶς τραχὺς, ὑπερόπτης, ὑβριστικός, καὶ συχνάκις
 πλεονέκτης, εἰ καὶ λίαν φιλακόλουθος εἰς τὰ ἔθιμα
 τῆς ἑκκλησίας του. Πλὴν δὲ τούτων, ἐλέγετο ὑξύ-
 θυμος, βραχυλόγος, σκυθρωπὸς τὴν ὄψιν, φίλος δὲ
 τῆς μοναξίας ἐν τῇ σιγῇ τοῦ πύργου του. Τοιοῦτον
 ἦθους ὑπογραμμὸν ἔσχε καταρχὰς πρὸ ὀφθαλμῶν
 ὁ οἰκότροφος νεανίας, ὅστις πρόβας εἰς νεότητα,
 καὶ παρά τινος Λατίνου, ἱερῶς τὰ στοιχειώδη τῶν
 γραμμάτων ἐκδιδάχθεις, μάλιστα τὴν Λατινικὴν
 διάλεκτον, ἐν ἣ τότε τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα συνε-
 τάσσοντο, ἀπεστάλη παρὰ τοῦ θεοῦ εἰς Ἑνε-
 τίαν ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ οἰκοδιδασκάλου, ἵνα ἐκεῖ
 τὰς μὲν παλαιὰς φιλίας προτεπιπροφίγῃ, νέας δὲ
 συνάψῃ προσωπικὰς εἰς ἐπὶρρώσιν τῆς ἐνδεχομένης
 κληρονομίας του. Ἀλλ' ἡ ἠθικὴ τοῦ Λέοντος κρᾶ-
 σις (οὕτως ὁ νέος ὀνομάζετο) ἦτο ἐναντία πρὸς ὅ
 τέλος εἶχεν αὐτὸν προσωρισμένον ἡ δοξομανία τοῦ
 συγγενοῦς. Φύσει ἀκκακος, φιλόανθρωπος, καὶ εἰς
 γενναιότητα διατεθειμένος ὢν, ἤκουσε μὲν εὐλα-
 χῶς τὰς γνώμας καὶ τὰ παραγγέλματα τοῦ θεοῦ,
 δὲν ἀπερρόρησεν ὅμως τὸ ἐν αὐτοῖς δηλητήριον ὡς
 δ' εὐρέθη αὐτεξούσιος εἰς Ἑνετίαν, ἐκλινε τὸ αὐτὸ
 εἰς μαθήματα, καὶ παρεδίδετο διδάγματα, πάντως
 ἀντίθετα τῶν ἀκουσθέντων ἐν τῷ πύργῳ τῆς Ρε-
 θύμνης. Τὰ συστατικά, οἷς ἐφωδιασμένος ἀπεδήμη-
 σεν ἐκεῖ, εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὰς ἀνωτέρας συνα-
 ναστροφάς, οἱ δὲ μεγαλέμποροι καὶ εὐπατρίδαι ἐ-
 προθυμήθησαν νὰ περιποιηθῶσι τὸν δισέγγονον αὐ-

νομήμονι (Φαν. 6. σελ. 322. 327). Κατὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ-
 τον, ὁ νεώτερος Ἀλέξιος ἀπεβίωσεν εἰς ἡλικίαν 88 ἐτῶν, τῷ
 1343 (Cf. Sacra, T. 2. p. 312), μετὰ δὲ παρέλειπον ἑκατὸν ἑξή-
 κτην, καὶ ὁ διάστημα τὸ ὄνομα τῶν Καλλέργων τούτων οὐδ' ὅπως
 ἐπὶ σκηνῇ ἀναφαίνεται, ὁ ἔργοναυς τοῦ Ἀνδρέα, ἀκμαῖος ἐπὶ
 τὴν ἡλικίαν, ἐνίκησε τὸν Βλαστίον, καὶ διεύλωσε τὴν ταύτου ἀπο-
 στασίαν. (Αὐτόθι, T. 2. σελ. 389)· μαρτυρία, διὰ τὸ μέγα διδ-
 στήμα τοῦ χρόνου, ἀπίθανος καὶ ἀπαράδεκτος. Ἄλλοι πάλιν ἱ-
 στορικοὶ ἀσυμφωνοῦσι πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Καλλέργου, ὡς
 ἀπενεμήθη ἡ τῆς Ἑνετικῆς εὐγενείας τιμή. Ὁ μὲν προμηθεύς
 Κορινθίος θέλει τὸν πρεσβύτερον Ἀλέξιον, μεθ' οὗ συμφωνεῖ
 καὶ ὁ Καπελέτης ὁ δὲ Εὐερεχίος θέλει ἄλλον τινὰ Γεώργιον, ἔγ-
 γονον τοῦ νεωτέρου Ἀλεξίου, ἡ τοῦλάχιστον ἐκ τούτου αὐτοῦ κλάδου
 καταγόμενον. Τὸ καὶ ἡμᾶς, τὰς διαφόρους μαρτυρίας παραβλόν-
 τας, δεχόμεθα τὴν εὐλογιστέραν γνώμην, ὅτι ὁ νεώτερος Ἀλέ-
 ξιος ἀπέθανεν ἄτεκνος· οὕτως, οἱ μετέπειτα διακριθέντες ἐμῶν-
 μοι Καλλέργοι δὲν κατάγονται κατ' εὐθεσίαν παρὰ τοῦ Ἀλεξίου
 τούτου, ἀλλὰ πλάγιως καὶ ἐξ ἀγγιστείας.

πολυθυλλήτου Ἀλεξίου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ ἀνε-
 ψιὸν τοῦ ὁμωνύμου Ἀλεξίου, ὡς ἀπόγονον τοῦ πε-
 ρικλεσεστέρου οἴκου τῆς Ἑλλάδος, κατ' αὐτοὺς. Ἀλλ'
 ἀντὶ θαυμασμοῦ ματαίου, ἡ θεὰ τῆς ἀριστοκρατι-
 κῆς μεγαλοπρεπείας, καὶ ἡ ἔποψις τῆς πολιτικῆς
 ὑπεροχῆς, ἥς ἀπέλαυνεν ἡ Δημοκρατία τότε, ἐνε-
 κέντρισαν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Λέοντος τὴν ἐθνικὴν
 φιλοτιμίαν· ἡ δὲ σύγκρισις τῆς Κρήτης πρὸς τὴν
 εὐδαίμονα ἐκείνην καὶ αὐτόνομον μητρόπολιν, αἰ-
 σθητοτέραν κατέστησεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ φιλογε-
 νοῦς τὴν ὑποχειριότητα καὶ ταλαιπωρίαν τῆς πα-
 τρίδος. Οὕτω πως διατεθειμένος ἐπανέκαμψεν ὁ
 νέος οἶκός μετὰ διατῇ διατριβῇ. Ἀλλὰ, γινώ-
 σκων ἐκ πείρας τοῦ Ἀλεξίου τὰς ἑξεις καὶ δουλο-
 πρεπεῖς προλήψεις, ἄλλως τε δὲ τοῦ συγγενοῦς τῶν
 Βάρδου τὴν τύχην ἀναλογισθεῖς, καὶ ἐξ ἐπιμέτρου
 ὦν εἰς τῶν εἰκοσιν ὁμήρων, οὗς ὁ Ἀλέξιος παρέδωκε,
 τοῦλάχιστον κατὰ διατύπωσιν, τῷ Δουκί, συμφώ-
 νως πρὸς τὴν πρὸ τοῦ πάππου ὁμολογηθεῖσαν συν-
 θήκην, εἰς μὲν τὸ φανερόν ὑπεκρίθη φιλίαν πρὸς τοὺς
 Ἑνετοὺς (4), ἐντὸς ὅμως τῆς καρδίας ζωῆνός ἐθρεψε
 πρὸς αὐτοὺς μῖσος, καὶ τὸν ἀρμοδιώτερον ἀνεμη-
 ρυκῆτατο τρόπον εἰς κατάλυσιν τῆς τυραννίδος των
 καὶ εἰς ἐκδίκησιν τοῦ θυσιασθέντος θεοῦ. Διὸ, ἀ-
 ναγκασίαν πρὸς τοῦτο ἔως ἀπ' ἀρχῆς νομίσας τὴν
 ἐπέκτασιν τῶν προσωπικῶν του σχέσεων εἰς τὰς
 διαφόρους ἐπαρχίας τῆς νήσου, τοὺς μὲν ἐν τοῖς
 φρουρίοις Ἰταλοὺς ἐξυμμένους τυγκακαλογῶν ἐνίστα-
 τοὺς ὁμογενεῖς κατὰ τὸ ἔθος τῶν ξενοκολάκων, καὶ
 σπονδάρχων, ἀλλ' εἰς τὰ ἐνδότερα περιουδεύσας, ἐ-
 φιλοφρόνησε τοὺς ἀρχηγούς καὶ γενάρχας καὶ προσ-
 στώτας τῶν χωρίων, οἷς ἔσπευτε καὶ νὰ συνδεθῇ
 διὰ πνευματικῶν συγγενειῶν, διὰ δωρημάτων καὶ
 εὐεργετημάτων, ἐξαιρέτως διὰ τῆς ἐρασιμίας καὶ ἀν-
 υπερπράνου του συμπεριφορᾶς. Οὕτω πολιτευθεῖς
 ὁ Λέων, ἀπέβη μετ' ὀλίγον παρὰ τοῖς ἰθαγενέσι το-
 σοῦτον ἡγαπημένος καὶ δημογάρης, ὅσον ἄλλοτε
 διατέλεισεν ὁ Βάρδας· ἀπέβη πολυφίλητος, ὅσον ἐξ
 ἐναντίας μισητός ἦτον ὁ θεὸς του.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν, οἷς συνῆψε κοινωνίαν αἰσθη-
 μάτων, ἦν καὶ τις κάτοικος τῆς ἐπαρχίας Ἀποκυ-
 ρίωνων, χυδαῖος μὲν τὰ γενέθλια, πλούσιος ὅμως
 διαφερόντως, καὶ διὰ τοῦτο πολὺ δυνάμενος, Σιμυ-
 ρίλιος τοῦπικλήν, ἀνὴρ ῥαγδαῖος τὰ πάθη καὶ τὰ
 μάλιστα τολμηρός. Οὗτος, ἑωρακὼς τὴν γονεὰ καὶ
 τὸν πατράδελφον ἐπὶ Βλαστίου Ζήνου κρεμασθέντας,
 μετὰ τὴν ἀποτυχούσαν ἀντάρτίαν τοῦ Βάρδου
 Καλλέργου, ὥμοσε, πρὶν ἢ ἀποθάνῃ, νὰ λάβῃ τρο-
 μερὸν ἀντίποινον· ἐπὶ τοιαύτῃ δ' εὐχῇ, ἀνέστρεψεν
 ἐξ ὑπτίας τὰ προγονικά, τῆς οἰκίας εἰκονίσματα,
 προσηκόμενος νὰ μὴ ἐπανορθώσῃ αὐτὰ, πρὸς καθ' ἣν
 ἡμέραν ἡ ιδιόχειρος σφαγὴ τριάκοντα Ἑνετῶν ἔθε-
 λαν ἐξιλεῶσαι τὰς οἰκίας τῶν συγγενῶν του. Πρὸς
 τοῦτον ὁ Λέων συνφικνωθεῖς, ἐθάρρυνε νὰ κοινωνήσῃ
 τὸν ἀπόρρητον σκοπὸν του. — « Πῶς δύναται! ἔξε-

(4) « Qui dum animam Venetis amicum simulat. » Corn.
 T. 3. 319.

φώνησεν ὁ Κώνστας Σμυρίλιος ἐκπλαγαίς, καὶ προσέλεπτον ἀσπαρδαμοκτί τὸν νέον εὐπατρίδην· σὺ, ὁ ἀπόγονος τοῦ Καταραμένου (1), σὺ ὁ κληρονόμος τριῶν ἀποξενωμένων γραγκαρχόντων, σὺ ὁ ἐπιποθὼν τῶν φράγων τὴν ἐξωσιν! Ἀδύνατον! — « Ποθῶ τὴν ἐξωσιν αὐτὴν, ὅσον οὐδὲ σὺ, οὐδ' ἄλλος τις ἐπιζητεῖ αὐτὴν, ἀπάντησεν ὁ Λέων ὀξυπαθῶς. Ἰσως ἐγὼ πεπρωμένος εἶμαι νὰ καθυγίσω τὴν μνήμην τοῦ Βάρδου, νὰ πλύνω τὰς κηλίδας, αἵτινες ἐμάλυνον καὶ μολύνουσι τὸν οἶκόν μου. » Οἱ δύο φίλοι ὤμοσαν πλήρη συμφωνίαν καὶ μυστικότητα, ἤρξαντο δὲ μηχανᾶσθαι τὰ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν προσήκοντα.

Ἐξ ἄλλου μέρους οἱ ἄρχοντες τοῦ Χάνδακος, τῶν Χανίων, τῆς Ρεθύμνης, καὶ ὅσοι ἄλλοι ἐρθόνουν τῶν Ἀλεξιαδῶν τὴν ὑπερβολικὴν ἐπιρροήν, συνομώσαντες ἐν παραδύστῳ, ἐκαπαδόκουν τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀφηνιάσεως. Ἐξικινιάσαντες δὲ τὰς φιλελευθέρους τοῦ Λέοντος διχθεσεις, εὐκταῖον ἔκρινον νὰ σαγήνεύσωσιν εἰς τὰ μηχανήματά των μέλος οὕτω χρήσιμον ἐν ἀνάγκῃ, ὡς ἦτο αὐτοῦ τοῦ Ἀλέξιου ὁ ἀνεψιός. Ὅθεν, προφυλακτικῶς μὲν κατ' ἀρχάς, ἀνενοήτως δ' ἐπειτα πρὸς αὐτὸν ἀποκαλυφθέντες, καὶ ὡς τέρμα τῆς συνωμοσίας παραστήσαντες τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος, ἐκ τοῦ προχείρου ἔσυρον αὐτὸν εἰς τὰ δίκτυα τῆς ἀρχοντικῆς σκευωρίας των. Τοιοῦτοτρόπως, ὁ Λέων ἔτυχε συγχρόνως ἐμπλεγμένος εἰς δύο π' ἐκτάνας διαφόρους καὶ πρὸς ἀλλήλας ἀσυγκαιωνήτους· ἐνθεν μὲν εἰς τὴν συνωμοσίαν τῶν χωρικῶν, ἣτις ἐνεκα δυσπιστίας ἀπέκλειε τοὺς εὐγενεῖς· ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν σκευωρίαν τῶν ἀρχόντων, οἵτινες, ἀποθιλέποντες μόνον εἰς ἰδιοτελεῖς σκοποὺς, ᾗθελον εἰ δυνατόν νὰ καταστήσωσι τὸν κληρονόμον τῶν Ἀλεξιαδῶν ὄργανον καὶ θυμὰ τῆς σπουδαρχίας των. Οὐχ ἦττον ὁμως, γενόμενος ὁ Λέων ὅρος προσαφῆς δύο κομμάτων, τεινόντων ἐξίσου πρὸς τὴν τῶν κηδεστώτων ἀνατροπὴν, προσεῖδεν ἐγγιζούσαν τὴν ὥραν, καθ' ἣν τὰς διηρημένους δυνάμεις εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁδὸν κοινωφελείας κατευοδῶν, ᾗθελεν ἀποτινάξει τὸν δούλειον ζυγόν, καὶ κτήσει φήμην ἀθάνατον. Ταῦτα δὲ στοχαζόμενος καὶ παρασκευάζων, προητοιμαζεν ἐν τῇ καρδίᾳ οὐχὶ ἐπιχείρημα ἀνάρτου, ἀλλ' ἀγῶνα νόμιμον καὶ δίκαιον.

Τὰ μυστικά τοῦ Λέοντος διαβήματα δὲν ἐξέφυγον, κατὰ δυστυχίαν, τὸ φιλόποπτον ὄμμα τοῦ Προβλεπτικοῦ Συμβουλίου· περὶ ὧν ὁ Ἀλέξιος καταδιδάχθεις, ὠργίσθη σφόδρα, καὶ τοσοῦτον παρῆλθεν, ὥστε ἐκυριεύθη ὑπὸ πυρετοῦ. Ὁ Λέων περιορίσθη ἐντὸς τινος πύργου, ὑπὸ ποινὴν ἐξορίας, ἂν παρέβαινε τὸν περιορισμόν· ἀλλὰ, τούτου λήξαντος, πάλιν ἀνέλαβε τὰ νήματα τῆς ὑφῆς του. Καταληφθεὶς ὁμως ἐπ' αὐτοφώρῳ εἰς νυκτερινὴν συνέντευξιν μεθ' ὑπόπτων προεστώτων, αὐτὸς μὲν ἀπεστάλη δέσμιος εἰς Χάνδακα καὶ καθείρχθη εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν, ὁ δὲ πατὴρ καὶ οἱ ἀδελ-

φοὶ του ἐξωρίσθησαν εἰς Σούδαν. Τὸ δὲ χεῖρον, ἐκπρωτον ὁ θεῖος κηρύξας τὸν ἀνεψιὸν τῆς εὐνοίας του, διέταξε νὰ μεταφέρωσιν αὐτὸν εἰς Ἑνετίαν, καὶ νὰ τὸν παραδώσωσιν εἰς τὴν ροδεράν ἐπαγρύπνησιν τῆς ἐκεῖ ἀστυνομίας.

Εἰς ἡ φήμη τῆς συλλήψεως τοῦ Λέοντος διεδόθη, ἠγέρθη καθ' ὅλην τὴν νῆσον φωνὴ ἀγανακτήσεως. Οἱ προὔχοντες, κρίναντες τὸ μέτρον αὐτὸ τῆς κυβερνήσεως πρόδρομον προσεχοῦς διωγμοῦ, ἔσπευσαν νὰ στρατολογήσωσιν, ἐν προνοίᾳ τοῦ ἐνδεχομένου πολέμου· ὁ δὲ ὀξύθυμος Σμυρίλιος, τὰς ἐργασίας προσεπιταχύνας, συνήθροισεν ὅσους εἶχεν ἐτοιμοὺς πολεμιστάς, καὶ ἐλθὼν εἰς τινὰ πεδιάδα τῆς Ρεθύμνης, ἤρε τὴν σημαίαν τῆς αὐτονομίας. Συνέβαινον ταῦτα ἐν ἔτει 1341, ἀρμολογούμενος τοῦ Δουκὸς Ἀνδρέου Κορνελίου (ΕΙ'). Ἡ τόλμη τοῦ χυδαίου ἀρχηγοῦ παρώξυνεν ἕως μανίας τὸν Ἀλέξιον, ὅστις, καὶ τοι νοσῶν, τῆς κλίνης ἐκπηδήσας, καὶ τριακοσίους ἐπιλέκτους μεθ' ἐκτουῦ προσλαβὼν, ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀνταρτῶν. Τῷ ὄντι, ὡς ἐκ τῆς ἐκδόσεως δημοφανές, τόλμην μὲν εἶχε μεγάλην ὁ Σμυρίλιος γινώσκων ὁμως καὶ πείραν στρατηγικὴν οὐδόλως. Μάχης αὐθημερὸν συγκροτηθείσης, οἱ Κοῤῥητες ἐνίκηθησαν, τὰς δὲ κεφαλὰς τῶν ζωγρηθέντων ἀρχηγῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ ἀνεκδικήτου Κώνσταντος Σμυριλίου, ταχυρωμένος ὁ ἔγγονος τοῦ πρεσβυτέρου Ἀλεξίου προεκύλισεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Δουκὸς (1).

Τὴν προτερσίαν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Λέοντος, ὁ νικητὴς τυχὼν εἰς Χάνδακα παρῶν, ᾗθελσε νὰ δοκιμάσῃ τὴν τελευταίαν παραινέσιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀπολαλώτος ἀνεψιοῦ. Βίσελθὼν οὖν ἐν τῇ φυλακῇ, διέταξε τοὺς δεσμοφύλακας νὰ κομίσωσι τὸν ὑπόδικον εἰς τὴν παρουσίαν του· — « Ἄθλιε, ἐφώνησεν, (ὡς εἶδε τὸν Λέοντα προβαίνοντα ἀλυσίδετον), τοιαῦτα λοιπὸν πρωτόλεια τιμῆς πεπρωμένος ἦσθ νὰ μοὶ δώσης εἰς ἀντίδοσιν τῆς εὐεργεσίας μου! Αὐτοὶ οἱ καρποὶ τῶν πετρικῶν συμβουλῶν μου! Εὖγε! λαμπρὸς, τῇ ἀληθείᾳ, εὐγενείας καὶ δόξης ἀρβυλὼν τὸ κάτεργον! Ἀλλ' οἱ οἱ φίλοι σου, τοιαῦται καὶ αἱ πράξεις σου· οἶον δὲ τὸ τέλος αὐτῶν, οἴμοι! τοιοῦτο ἔσται καὶ τὸ σὸν! Φίλοι αὐτοὶ ἐκ γενετῆς συνειθισμένοι εἰς πᾶσαν πρᾶξιν ἀθέμιτον· μήτε νόμον θεῖον σεβόμενοι, μήτε θεσμοὺς ἀνθρωπίνους εὐλαβούμενοι, μήτε κανόνας τιμῆς ὁμολογοῦντες, ἀλλ' ὑπὸ πρόφασιν φιλοπατρίας ἐξασκούντες τὰς ὁρμὰς τῆς ἀγριωτέρας φύσεως, τὸν φόνον, τὴν ἀρπαγὴν, καὶ τὴν ἀλληλοσφαγίαν· φίλοι, μόνον ἔχοντες φίλον τοῦ πλησίον τὸν χρυσόν, μόνην δὲ πατρίδα τὴν ἀναρχίαν, μόνην δὲ πίστιν τὴν προδοσίαν καὶ τὴν ἐπιβουλήν. . . . » Καὶ τοῦ Λέοντος πτοηθέντος ἐκ τῆς τελευταίας φράσεως· « Ναί, προσέθηκεν ὁ Ἀλέξιος ἀναστὰς, ἄλλους φίλους, τρισάθλιε, δὲν ἔχεις, παρὰ προδότας ἀργυ-

(1) Οὕτω κατὰ δημώδη παρωνυμίαν ἐκαλεῖτο ὁ πρεσβύτερος Ἀλέξιος.

(1) « Et Smeriglii aliorumque ex tumultuantium primis obtuncata capita, Cretam ad Ducem misit. » Corn. T. 2. l. 311.

ρωνήτους, προδότης αξίους λακτίσματος καὶ καταπτύστους· ἀνάγνωθι! » Καὶ προτείνας ἐπιστολίδιον, ἐνεχείρησε πρὸς τὸν δεσμώτην. Ὁ Λέων ἔφριξεν ἐκ πρώτης προσβολῆς γνωρίσας τὸν χαρακτῆρα τοῦ μοναχοῦ Γοδόδελεᾶ, μητραδέλφου τοῦ Σαυριλίου, καὶ ἐνὸς τῶν ἐνεργεστέρων συνωμοτῶν. Διὰ τοῦ γραμματίου αὐτοῦ ὁ ἀναχωρητὴς τοῦ ἁγίου Ὄρους προήγγελλε πρὸς τὸν Ἀλέξιον τὴν συνταχθεῖσαν νυκτερινὴν συνέντευξιν, κατεμήνυε δὲ λεπτομερῶς τὸν σκοπὸν, τὴν ὥραν καὶ τὸν τόπον. Ἀλλ' ἀποκρύψας ὁ Λέων τὴν κεραυνοβόλιν ἐκπληξιν, καὶ αἰσθήματα μεταγνώσεως ὑποκριθεὶς, ἐπ' ἐλπίδι καὶ τὸν θεῖον νὰ ἐξιλεώσῃ, καὶ αὐτὸς, τῆς φυλακῆς ἀπαλλασσόμενος, νὰ σπεύσῃ ὅπου ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος ἐκάλει αὐτόν, « Πείθομαι, εἶπεν εἰς σχῆμα ἀμαρτωλοῦ μετανοοῦντος, πείθομαι, ὅτι μετέρχονται τὴν προδοσίαν οἱ κατάπτυστοι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἐνόμισα φίλους μου· διὸ, ἀποκηρύττω καὶ περιφρονῶ αὐτούς ». — « Καὶ ποῖον ἐχέγγυον τῆς μετανοίας σου δίδεις; » ἠρώτησεν ὁ θεῖος. — « Λάβε τὴν κεφαλὴν μου! » ἀπεκρίνατο ἀδιστακτικῶς ὁ ἀνεψιός. — « Ἔστω, ὑπέλαβεν ἐντόνως ὁ ἀδυσώπητος συγγενής· ἀλλ' οὐχ ἦττον ἄγε εἰς Ἐνετίαν! Ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς ἐκεῖ διαγωγῆς σου ἡ ἐπανάκτισις τῆς εὐνοίας μου! »

Ποία χεὶρ εὐσπλαγχνικὴ προσῆλθεν ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Λέοντος; Παράδοσις τις προφορικὴ, σήμερον ἔτι εἰς Κρήτην ἐν εἶδει παραμυθίου σωζομένη, ἀξιοῖ, ὅτι τὰ δεσμά τοῦ νέου ἔλυσεν ἰδιοχείρως αὐτὴ ἡ θυγάτηρ τοῦ Δουκὸς, Φιορέντζα τὸνομα, εἰς τὴν φυλακὴν εἰσδύσασα διὰ μαγικῆς κλειδός. Οὕτως ἢ ἄλλως, ἀδιάφορον. Ὁ Λέων, δραπέτυστας ἐκ τῶν ὑπογείων τοῦ Παλατίου, ἔδραμεν ὡς εἶχε τάχυν· εἰς τὴν κώμην ἐξάτην, ἐνθα συνηθροισμένους εὗρε τοὺς κυριωτέρους τῶν ἀρχηγῶν· ἐκεῖ δὲ, περισυνάξας τοῦ πρό τινος νικηθέντος στρατοῦ τὰ λαΐφνα, καὶ τινὰς πιστοὺς Σφακιώτας, ὡς ἑκατὸν πεντήκοντα, τούτοις ἐπισυνάψας, ἐξεστράτευσεν εἰς Μυλοπόταμον, ὅπου ἐστρατοπεδευμένος διέμενεν ὁ ἐχθρός. Ἰδοὺ λοιπὸν ἐτοιμαζόμενος εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν νεανικῶν ἐνυπνίων του! Ἀλλ' εἰς τίνας ἐπικουρίας ἤλπιζε συντελεστικὰς, ἐγείρων πάλιν, καὶ τοσοῦτον κατεσπευσμένως, τὴν ἀποτυχοῦσαν σημαίαν τοῦ Βάρδου καὶ τοῦ Σαυριλίου; Περιέμενεν ἴσως βοηθήματα ἐκ Χάνδακας; Ἠπατήθη. Οὐδὲν σύμπτωμα ταραχῆς παρατηρήθη ἐν τῇ πρωτευούσῃ· μάλιστα οἱ ἄρχοντες τοῦ Ἡρακλείου πάντες ὁμοθυμαδὸν ἐφιλοτιμήθησαν ν' ἀποδοκιμάσωσι τὴν φυγὴν του, καὶ ἀπονειομένην νὰ καλέσωσιν αὐτὸν ἐν τῇ παρουσίᾳ τῶν Ἰταλῶν.

Ἐν τούτοις, ὀργὴν πνέων θηριώδῃ ὁ Ἀλέξιος κατὰ τοῦ ἀδιορθώτου ἀνεψιοῦ, ᾧ προσάπτει τὰ αἰσχροτέρα ἐπιθέτα, σπεύδει εἰς Μυλοπόταμον, ἐνθα οἱ ἀντάρται, ἀποδιώξαντες ἤδη τοὺς Ἐνετούς, εἶχον κυριεύσει ἐν φρούριον μικρὸν παρὰ τὴν κώμην Μούτυρον· εἰς ἐφοδὸν δὲ ὁδηγῶν τὰ παρ' αὐτοῦ στρατηλατούμενα τρία τάγματα, ἐξ ὧν ἐν ἱππικόν, ἀναλαμβάνει τὸ φρούριον. Ἡ ἀντίστασις ὑπῆρξε φονικὴ

καὶ πεισματώδης· ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται, τοῦ ὀχυρώματος στερηθέντες, καὶ ἀνισὸν ἀπέναντι τῆς ἐχθρικῆς ἱπποῦ ἰδόντες τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἠναγκάσθησαν οὐ λίαν εὐτάκτως νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν τινι στενῷ καλουμένῳ *Πέραμα*, ὅπως ἐντεῦθεν ἐξελθόντες, ἀντὶ ῥωσθῶσιν εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Ἰδῆς. Ἐκεῖ ὁμως ἐνέδρα περιέμενεν ἕτερον σῶμα Ἰταλῶν, νύκτωρ ἐλθόν, εἶχεν ἐγκαθήσει. Ὁ λόχος, ἐφορμήσας αἴφνης, κατέθραυσεν, ἐν ἀκαρεῖ κατεκερμάτισεν αὐτούς, φεύγοντας σποράδην τῇ δεκάκεισε. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἀποτυχίᾳ πολλοὶ ἐξωγρήθησαν τῶν ἀρχηγῶν· ὁ δὲ Λέων, ὑπὸ ἱππέως ἐγγύθεν ποδὸς καταδιωχθεὶς, καὶ δεκάκις κινδυνεύσας νὰ φονευθῇ, ἢ νὰ αἰχμαλωτισθῇ, ἐσώθη ἐπὶ βράχου δυσβάτου, ἐφ' οὗ μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ κόπου ἀνέβριχθη.

Ἡ ἥττα ἐδεμάτωσε τὴν ἀνταρσίαν. Τὰ διάφορα σῶματα, ἀποσυρθέντα, ἐξεχείμασαν εἰς τὰ ὀρεινότερα, πόρρω τῆς συναφθείσης μάχης, καὶ μηδὲν ἐπὶ τινὰς μῆνας ἀποτελεσματικὸν ἐπανεργήσαντα. Ἐν τούτοις, φῆμι λυπηραὶ καθ' ἑκάστην διεβίβαζοντο πρὸς τὸν Λέοντα, ἐγκρυπτον ἐν τινι μοναστηρίῳ. Στίφη στρατιωτῶν Βασμουλῶν, ὑπὸ τοῦ διαλαληθέντος κεφαλικοῦ τιμήματος ἐμψυχουμένων, διέτρεχον τὴν πέριξ χώραν, ἐβιάζον τὰς οἰκίας τῶν χωρικῶν, ἐξεγύμνουσαν ἁγιαστήρια πρὸς ἰχνηλασίαν του. Ἐνθ' δὲ ὁ κύκλος τοῦ καταφυγίου του μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον περιστέλλετο, δύο τῶν ἀδελφῶν του συγκατεδικάζοντο εἰς θάνατον μετὰ τῶν αἰχμαλώτων. Τούτων διαθρυλλουμένων, ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς, γέρον σεβάσιμος καὶ φίλος παλαιὸς τοῦ γένους τῶν Καλλεργῶν, ἀνέλαβε τὴν ἐντολὴν ν' ἀπέλθῃ αὐτοπροσώπως εἰς Ἡράκλειον, ὅπως συνάξῃ περὶ τῶν διατρεχάντων πληροφορίας ἀκριβεστέρας· ἐπανελθὼν δὲ, σπουδαιότητας εἰδήσεις ἀνήγγειλεν πρὸς τὸν ἐγκρυπτον. « Ναὶ μὲν ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ καταδεδικασμένοι εἰς θάνατον ὡς συνένοχοι, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις τῆς ποινῆς ὑπερετίθετο, ἕως οὗ, συλληφθέντος καὶ τοῦ τρίτου ἀδελφοῦ, παραβληθῶσιν αἱ μαρτυρίαι. Ἐν τοσοῦτῳ, καμθῆις εἰς τὰς ἱεσίας καὶ τοὺς θρήνους τῶν ἀθλίων γονέων ὁ Ἀλέξιος, ῥητὴν ἐδίδεν ὑπόσχεσιν νὰ μετολαβῇ πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὑπὲρ τοῦ Λέοντος, ἂν ἔσπεργεν οὗτος νὰ παραδοθῇ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Δουκὸς· καθ' ἣν περίπτωσιν ἤλπιζεν ἐξικετεύων νὰ σώσῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τοὺς τρεῖς ἐνόχους ἀδελφούς ». Εἰς ἐπιβεβαίωσιν δὲ τῶν λεγομένων, ὁ ἡγούμενος ἔφερεν ἰδιόγραφον ἐπιστολὴν τοῦ Μάρκου Καλλέργου, δι' ἧς ὁ υἱὸς διαπύρως καθικετεύετο νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τῆς ἀνελπίστου συγκαταβάσεως τοῦ θεοῦ, ὅπως σώσῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀδελφούς. « Ἐγὼ, ἡ μήτηρ σου, τὰ τέκνα μου, πάντες ἐξαρτώμεθα ἐκ τῆς θελήσεώς σου, ἔγραφεν ὁ πατήρ. Παίσθητι εἰς τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ θεοῦ σου, διότι, ὡς γινώσκεις, ἀπαραβίαστος ὁ λόγος του. » — Δισταγμὸν ἢ πρόσκλησις δὲν ἐπέδεχετο. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης ὑπεύθυνος καταστάς πρὸς τοὺς γονεῖς τῆς ζωῆς τῶν ἀδελφῶν, ἄλλως δ' ἐλπίσας νὰ σώσῃ καὶ τὴν ζωὴν τῶν συνεταίρων, ὁ Λέων

παρεδόθη εἰς τὸ ἀδέσβαιον τῆς τύχης. Τῷ ὄντι ὡς εἶχον τὰ πράγματα, οὐδὲν ἀπέμεινε προτιμότερον.

Ἀλλ' ἀπροσδόκητος εὐτυχία! Φθάσας εἰς Χάνδακα, ἀντί σκοτεινῆς φυλακῆς, ἔτυχε τιμῶν μεγάλων. Συμπόσιον πολυτελὲς περιέμενεν αὐτὸν ἐν τῷ Δουρικῷ παλατίῳ, παρόντων καὶ τινων τῶν πρώην συνομωσάντων εὐπατριδῶν. Ὁ Δούξ Κορνήλιος ὑπεδέξατο αὐτὸν μετὰ πλείστης ὁσμῆς φιλοφροσύνης, καὶ λαβὼν ἐκ τῆς δεξιᾶς, ἐκάθισεν αὐτὸν εἰς τὴν εὐπρεπεστέραν θέσιν τῆς τραπέζης· ὅθεν οἱ ἄλλοι παρακινηθέντες, συνεφιλοτιμήθησαν νὰ περιποιηθῶσιν αὐτὸν διὰ προπόσεων καὶ κολακευτικῶν εὐχῶν. Ὁ οἶνος τῆς Ρεθύμνης καὶ τοῦ Μαλεβυζίου ἔρρεεν ἄφθονος, ἡ δὲ συνδιάλεξις προέδινε ζωηροτέρα, ὅτε αἶφνης δέκα σωματοφύλακες, ἐκπληθέντες ξιφῆραις ἐκ τοῦ προσεχοῦς δωματίου, ὤρμησαν ἐπὶ τοῦ Λέοντος, καὶ τοῦ Προδλεπτοῦ προηγουμένου, ἔσυρον αὐτοὺς, ματαίως ἀνθιστάμενοι, εἰς τὰ κατώτερα ὑπόγεια. Τὸ συμπόσιον διαλύθη ἐν ἀταξίᾳ τῶν δὲ συνδείπνων ἀποπαυθέντων, τὰ μὲν ῥῶτα τῶν μεγάρων ἐσδέσθησαν διὰ μιᾶς, αἱ δὲ κίχλιδες ἐκλείσθησαν διὰ σιδηρῶν μοχλῶν (1).

Ἡ ἐποψὶς τῶν βασανιστικῶν ἐργασιῶν δὲν ἐπτόχε τὸν νέον, ὅστις εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἀνέδειξεν ἡρώισμὸν ὄντως ἀτρόμητον. — « Τίς σὲ παρεκίνησε πρῶτος εἰς τὴν ἀποστασίαν; ἡρώτησεν ὁ ἀνακριτής. — « Σὺ αὐτὸς καὶ οἱ προκάτοχοί σου, ὁ Λέων ἀπεκρίθη. οὔτινας ἔχετε τὴν Γραικικὴν ἐπωνυμίαν ὡς λέξιν ὑβριστικὴν, καὶ κηρύττετε τὴν γενεάν σας ἀνωτέραν τῆς ἰθαγενοῦς φυλῆς· ναι, ὑμεῖς αὐτοὶ μὲ παρεκινήσατε, οὔτινας εἰς τοὺς νόμους τῆς τιμῆς, τῆς πίστεως, τῆς δικαιοσύνης ἐξ ἀρχῆς ἀποστατήσαντες, τολμάτε ἀποστάτας ἀποκαλεῖν ἡμᾶς τοὺς θέλοντας τὴν εὐνομίαν! » Καὶ τοῦ Προδλεπτοῦ δακτυλοδεικτῆσαντος τὸ βασανιστήριον· « Σημείωσαι εἶπε πρὸς τὸν ὑπομνηματοστήν, ὅστις κατέγραφε τὴν ἐρωταπόκρισιν, γράψε, ὅτι εἰάν αἱ ἀλγῆδόνες μὲ βιάσῃσι νὰ ἐνοχοποιήσω ἀδελφοὺς, ἢ φίλους, ἢ ἐνοχοποιήσις ἔσται ἀνίσχυρος, ὡς ἔργον βίας! » — « Ἐγχεῖς ἄλλο τι νὰ ὁμολογήσῃς; » ὑπέλαβεν ἔπειτα κατὰ τὴν δικαστικὴν συνήθειαν ὁ ἀνακριτής. — « Ἐξωμολογήθην καὶ μετέλαβον (τῶν μυστηρίων), πρὶν ἢ ὑπενδῶσω εἰς τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ θεοῦ μου, καὶ εἰς τὰς ἀνυπόπτους προσκλήσεις τοῦ πατρός μου, ἀπήντησεν ὁ Λέων· ἄλλο τι δὲν μένει τῶρα ἢ νὰ ἀναθέσω τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν εὐτπλαγχτὸν Θεόν. » — Ὑποβλήθεις ἀκολουθῶς εἰς τὴν δοκιμασίαν τῶν βασάνων (ἀναφέρουσιν οἱ χρονογράφοι τῆς Ἑνετίας) ἐδήλωσε τὸν ἀληθινὸν σκοπὸν τῆς ἀποστασίας του. Ἦν δ' οὗτος, κατ' αὐτοὺς, ἡ διὰ τῆς καθολικῆς σφαγῆς τῶν Ἑνετῶν (Venetorum excidium) μετάδοσις τῆς Κρήτης πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς, (quod de tradenda Turcis insula egisset). Ἀντιδῶς συκοφαντία, τότε μὲν ἐπινόηθησα παρὰ τοῦ Δουκὸς, εἶτα δὲ παρὰ τῶν χρονογράφων διαδοθεῖσα, πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ ἀνομήματος!

(1) Raphael Corciani, Contin. Danduli.

Ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης ἔτυχε παρὼν εἰς Χάνδακα, νικητῆς ἐπιστρέψας ἐκ Μυλοποτάμου. Περί τῆς δεινότητος τῆς ψυχῆς του διηγείται χρονογράφος τις τὸ ἐπόμενον ἀπόρρηγμα. « Ὅτε ὁ γραμματεὺς τῶν Προδλεπτῶν εἰσῆλθῃ, ὅπως τῷ ἀγγεῖλῃ τὰς φρεσὶς τοῦ ἀνεψιοῦ ὁμολογήσεις, καὶ ἐρωτήσῃ αὐτὸν ἂν ἔκρινε τὸν ἐνοχὸν ἄξιον θανάτου, εὗρε τὸν Ἀλέξιον συνδιαλεγόμενον μετὰ τοῦ ἱατροῦ ὑπὲρ τοῦ νοσοῦντος καὶ φιλτέρου τῶν ἱεράκων του. — « Ἐγκαταλείπω, ὁ μεγάλθυμος ἀπεκρίθη, τὴν ἱατρικὴν ὁμιλίαν ἀταράχως διακόψας, ἐγκαταλείπω τὸν διεστραμμένον εἰς τοῦ νόμου τὴν αὐστηρότητα· ἐδυσπῆμκα τὸ ὄνομά μου, καὶ τὴν ἀρσίσωσιν τοῦ οἴκου μου πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ». Τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἀπέπεμψε τὸν γραμματέα, καὶ ἀνέλαβε τὸ περὶ ἱεράκων ἱατροσυμβούλιον. Ἀλλὰ τινος παραγγελίας ἀναμνησθεῖς, ἔνευσε νὰ τὸν ἀνακαλέσωσι· τούτου δ' ἐπανελθόντος, ἐπλησίασε καὶ προσέβηκεν αὐτῷ σιγὰ « Ἐννοεῖται, ὅτι πρὸς Καλλέργην ἀγχόνῃ καὶ κατατομία δὲν ἀρμόζουσι ».

Τὴν ἐπομένην ἑσπέραν ὁ Λέων παρεδόθη πρὸς τοὺς δημίους, οἵτινες ἐναπέκλεισαν αὐτὸν ὁλόθετον ἐντὸς σάκκου μετὰ λίθου χονδροῦ, καὶ διὰ λέμβου ἐκόμισαν παρὰ τὴν παράλιον πλευρὰν τοῦ Δουλικῷ παλατίου. Ἦτο ἀσέληνος ἡ νύξ· σκότος περιεκάλυπτε τὸ κακούργημα· μόνοι τοῦ θύματος οἱ ὑπόκωφοι γογγυσμοὶ διέκοπτον τοῦ τέπου τὴν ἡρεμίαν. Ὁ Κορνήλιος, συγκακινημένος ἄχοι δακρύων, ἔχων δ' ἐξ ἀμφοτέρων τρῶς Προδλεπτάς, περιέμενεν εἰς τὸν ἐξώστην τὴν ἐμφάνισιν τοῦ πλοιαρίου. Ὁ ὕψος τῶν κωπῶν ἀνῆγγεῖλε, τέλος, τὴν προσέλευσιν τῆς πομπῆς· ἡ λέμβος ἐπλησίασεν ἄχρι τόξου βολῆς. Τότε, ἐπὶ μιᾷ κρουγῇ τοῦ Προδλεπτοῦ, ὁ σάκκος κατεβυθίσθη, ὁ δὲ μορμουγγμὸς τῶν ὑδάτων ἐσήμηνεν, ὅτι καὶ ἕτερος μάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐξέλιπεν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς! (2)

Πληρωθείσης οὕτω τῆς ὁργῆς τοῦ θεοῦ καὶ τῶν Ἑνετῶν, οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Λέοντος, ἀθῶοι ἴπως καὶ τῆς συνομοσίας ἀμέτοχοι, εὗρον συγγνώμην παρὰ τῷ Δουκί, καὶ ἀπελύθησαν. Ἀλλ' αἱ ὑλακαὶ τοῦ συνειδότητος δὲν ἐβράδυναν νὰ σπαράξωσι τὴν ἑως τότε ὑπ' ἀναληθσίας τεθωρακισμένην ψυχὴν τοῦ εὐπατρίδου, ὅστις τὸ ἴδιόν του αἷμα προσέφερεν ὁλοκαύτωμα εἰς τὴν ὑπόπτου τυραννίδα τοῦ Λατίνου. Κατὰ τὸ φύραμα τῶν ἀνδρείων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὁ Ἀλέξιος ἦτο τοσοῦτω ἄφοβος καὶ γενναῖος κατὰ τὴν μάχην, ὅσῳ δεισιδαίμων καὶ περισσὸς ὀρθοσχος εἰς τὸ ἀναχωρητήριον τοῦ πύργου του, ἐνθα εἴωθε νὰ μονάζῃ περικεχυλωμένος ὑπὸ ἀναριθμητῶν εἰκονισμάτων, καὶ ὑπὸ διεφθερῶν ἐκκλησιαστικῶν. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ Λέοντος ἐτάραξε τὸν ὕπνον του· ἡ σιγὴ, ἡ μοναξιά, ἡ συστραφὴ εἰς αὐτὸν ἀνέπτυξαν μετ-

(2) « Inter nocturnas tenebras in mare demersit ». — Cr. Saens. T. II. 311. — Κατὰ τὴν μυθώδη παράδοσιν, ἡ ἐμπνευσμένη ἀνωτέρω, ὁ θάνατος τοῦ Λέοντος τοσοῦτον ἐπάρκανε τὴν θυγατέρα τοῦ Δουκὸς Φιερνίσσαν, ὥστε καὶ αὐτὴ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπέθανε καρδιόθεντες.

ὀλίγον ἐν τῇ καρδίᾳ του ὀδυνηροῦς ἐλέγχους, ἀγνώστους στεναγμούς. Ὑστερον τοῦ ἀνεψίου μνημόσυνον ἀπέμενε εἰς τὴν πύργον ἡ σμιλευτὴ καθέδρα, ὅπου ὁ νέος συνείθιζε νὰ κάθηται ἐπιστρέφων ἐκ περιοδίας. Διέταξε νὰ τὴν ἐκθάλῃσι, διότι καθημένην ἐπ' αὐτῇ τῷ ἐφάνετο συχνάκις νὰ βλέπῃ τὴν σκιάν του θύματος, παρατηροῦσαν αὐτὸν ἀσκαρδαμυκτί. Δεήσεις, εὐχαί, πνευματικοὶ καθαγισμοί, νηστεῖαι, ἐλεημοσύναι, ἀπολύσεις πεφυλκισμένων δὲν ἀπῆλλαξαν τὸν πάσχοντα ἐκ τῶν παραλόγων φόβων, οἵτινες ἐταλαιπώρησαν τὰς ἐσχάτας ἡμέρας του. Περὶ εἰς ὁπταπάτην καὶ μαρτυρῶν, κατέστρεψε τὸν βίον δεκατέσσαρας μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος· καθ' ἣν περίστασιν οἱ Ἑνετοὶ ἐτέλεσαν εἰς τιμὴν του κηδεῖαν μεγαλοπρεπεστάτην καὶ ἀπαραδειγμάτιστον, κηδεῖαν ἀξίαν ἥρωος, στήσαντος τοσαῦτα τρόπαια (1).

Ἀγνωστον ἐν τούτοις δὲν ἔμεινε τὸ νυκτερινὸν κακούργημα. Ἡ ἐπίθουλος καὶ σκληρὰ καταδίκη διηγείρει τὴν πάγκοινον ἀγανάκτησιν, παρώξυνε καὶ τοὺς ἀπαθεστέρους τῶν κατοίκων. Τότε δὴ τὰ προτερήματα τοῦ Λέοντος ὑπερυψώθησαν, τότε εὐφημήθησαν ἐπιστήμως ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀφέλεια τοῦ ἥθους καὶ ἡ πρὸς τοὺς πένητας εὐσπλαγνία του· ὁ Λέων, ἐν λόγῳ, ἐθεωρήθη παρὰ πάντων μάρτυς πατρίδος καὶ πίστεως· διὸ, καὶ μνημόσυνα πολλαχοῦ τῆς νήσου ἐτελέσθησαν εἰς ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ κόλλυβα νεκρώσιμα διένειμον οἱ ἱερεῖς εἰς ἀνάμνησιν του, καὶ ἄσματα περιπαθῆ, ἐλεγεία, ἡρωϊκὰ τραγούδια διατραγώδησαν τὸν μαρτυρικὸν του θάνατον. Ὅσοι λαοὶ ἐπιμόνως εἰς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις των ἐνεκαρτέρησαν, αὗτοι τὰς περιπετείας, τοὺς πόθους, τὰς συμφοράς, τὰ παθήματα τῆς δουλείας των παρέδωκαν πρὸς τὰ τέκνα διὰ τῆς Ποιήσεως· τροπὸς φιλελευθέρων καὶ ἀναξιοπαθούντων ἡ Ποίησις. Οἱ δὲ Κρήτες, γένος ἐνθουσιῶδες, θερμουργόν, καὶ φιλόμολπον, οἱ Κρήτες, θαυμαστοὶ αὐτοσχεδιασταὶ (improvisateurs) καὶ παραμυθολόγοι, κατέστησαν, εἰς τὰς ἡμέρας τῶν Δουκῶν, τὴν λύραν ὅπλον κατὰ τοῦ τυράννου μᾶλλον ἐπιφοβόν, παρὰ τὸ τόξον, εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὀπιοῦ, ἄλλως τε, εὐδοκίμησαντες, ἐκέντηντο φήμην μεγάλην. Μάτην οἱ κατὰ καιροὺς Ἀρμοσταὶ καθεῖρξαν, ἐδίωξαν, ἐτιμώρησαν τοὺς ἀλήτας Τραγουδητὰς καὶ ὁμηρίδας· ἡ Ποίησις, ἀσύλληπτον πνεῦμα, θεὰ προστάτις τῶν κακουχαυμένων, κατεγέλασε τὴν ἀδημονίαν καὶ τὰς φροντίδας των (2). Οἱ Κρή-

τες τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἤγειραν διὰ τῶν Τραγουδιῶν μνημεῖα, καθ' ὧν δὲν ἴσχυσαν τὸ πῦρ καὶ ὁ σιδηρὸς τῶν Ἑνετῶν. Οἱ Τραγουδηταὶ τῆς Κρήτης, (περίφημοι τότε ἐπὶ ἡδυφωνίᾳ καὶ ἐνθουσιασμῷ), μόνοι γενόμενοι τῆς ἐαυτῶν πατρίδος ὑπομνηματισταί, μόνοι ἀψευδεῖς χρονογράφοι, τῶν διατρεχόντων, περιήρχοντο τὰς κώμας καὶ τὰς συνοικίας ἐπανακαλοῦντες τὴν μνήμην τῶν Βυζαντινῶν αἰώνων, ἐξυμνοῦντες τῶν κεκοιμημένων τὰς ἀρετὰς, διασκληπίζοντες τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν ἡρωϊσμόν τῶν πατέρων. Εἶχον ἄτματα πατριωτικὰ διὰ τοὺς ἄνδρας, εἶχον ἐλεγεία διὰ τὰς γυναῖκας, εἶχον παράδοξα καὶ μυθώδη τραγούδια διὰ τοὺς παῖδας, εἶχον ἀγίων ἱστορίας καὶ μαρτυρολογήματα διὰ τὰς μονὰς. Τὸ εἰς τὸν πνιγμὸν τοῦ Λέοντος περιασθὲν Τραγουδίον ἐπεκαλέσθη τὴν ἐκδίκησιν κατὰ πᾶσαν γωνίαν τῆς ἐξυδρισθείσης γῆς. Ἱερεῖς τε καὶ λαῖκοι, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες τὴν αὐτὴν λέξιν ὁμοθυμαδὸν ἐφώνησαν· «Ἐξολοθρευμός τῶν Φράγκων! οὐθεν, τὰς ἐπὶ θαυματουργίᾳ περιορηνοτέρας εἰκόνας τῆς νήσου εἰς λιτανεῖαν ἐξαγαγόντες, ὤμοσαν οἱ ἀρχηγοὶ καὶ γενάρχαι τῶν χωρίων ὄρκους φονικούς, ἀναφωνοῦντος Τρύφωνος τοῦ ἐπισκόπου τὸ ῥητόν· *Εὐφρανθήσεται δίκαιος, ὅταν ἴδῃ ἐκδίκησιν*. Τρεῖς δὲ ἄνδρες μεγαλόψυχοι, τρεῖς ἄνδρες ἀξιοὶ ἐποχῆς τε καὶ τύχης καλντέρας, οἱ δύο ἀδελφοὶ Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννης Φαριμήλιγγοι σὺν τῷ Βαμανοῦλ Καψοκαλύδη, ἀναδέχονται ὡς στρατηγοὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφασισθείσης διεκδικήσεως.

Μὴ παραλείψωμεν τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ σύγχρονος στάσις τῶν πραγμάτων ἐπεθάρσυνε τῶν Φαρομηλίγγων τὰς προσδοκίας. Ἡ Εὐρώπη ὅλη, παρὰ τοῦ Πάπα Κλήμεντος σ'. προσκληθεῖσα, ἤτοιμάζετο εἰς νέαν κατὰ Μωαμεθανῶν Σταυροφορίαν, διότι οἱ Τοῦρκοι, ὠφελθέντες καὶ ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων περὶ βασιλείας ἐρίδων τῶν Γραικῶν, καὶ ἀπὸ τῆς μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Γενουητῶν ἐκτραγείσης διαφωνίας, εἶχον προδιδάσει τὰς κατακτήσεις κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Ἑλλάδα. Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον πολλοὶ ἦσαν οἱ συγκεκλημένοι, ὥφριλε δὲ βεβαίως πρώτη ἡ Ἑνετία νὰ παρουσιασθῇ. Ἀλλ' ὁ ζῆλος πρὸς τὸν Σταυρὸν ἦτο κατὰ δυστυχίαν ἀπεσβεσμένος τότε, ὡς καὶ σήμερον, ὑπὸ τῆς ἰδιοτελείας τῶν δυναστῶν· τέσσαρες μόνοι ἀθληταὶ προσῆλθον, ἡ Δημοκρατία, ὁ βασιλεὺς τῆς Κύπρου, τὸ Τάγμα τῆς Ρόδου, καὶ ὁ Πάπας, οἵτινες ἐν τῇ συνάλῳ δεκαπεννέα τριήρεις συνεισέφερον! Ὁ Δακτίνος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀπετέλει μέρος τῆς ἐκστρατείας· ἄρας ἐπὶ τῆς νυκυχίδος τὴν σταυροφόρον του σημαίαν, παρεκέλευεν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοὺς μαχητάς. Καί

(1) « Vero non multo post vivere desuit Alexius Calergius, cui in fastis Venetis immortalis erit nomen. Obiit Rethimi, ubi pompa pro ceteris magnificentissima, ut Heroem tot triumphis insignem decebat, in suis exequiis delatus est. » Cr. Sacra, T. 2.

(2) Τὴν αὐτὴν ὑπέστησαν καταδίωξιν οἱ δημόδιοι τῆς κατακτηθείσης Σικελίας ποιηταὶ ἐπὶ Καρόλου τοῦ μεγάλου, καθὼς τὸ μῖσος τῶν αὐτοχθόνων ἐγείραντες κατὰ τῶν Φράγκων διὰ τῆς στιχομυθίας τῶν πατρίων παραδόσεων. Οὐδ' ὀλιγώτερον ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Οὐίλλελμου Κατακτητοῦ ἐκακοπάθησαν οἱ Καλτογαλῆται ποιηταὶ τῆς Ἀγγλίας. Ἐδουάρδος ὁ Α'. διέ-

ταξε νὰ θανατώσωσιν ὡς λυσσώδεις κύνας πάντας τοὺς Τραγουδητάς (ménestrels), ὅσοι διὰ δημοτικῶν ᾠμάτων διέδιδον παρὰ τοῖς δορυκτῆσι τὴν κατὰ τῆς ξενοκρατίας ἀπιστοφῆν· ὅθεν ὁ τελευταῖος τῶν φιλοπατρίων τούτων Τραγουδητῶν ἐκφωνεῖ, κατὰ τὸν ὅρον·

« Ruin seize thee, ruthless King! »

« Ἀπαγε εἰς κῆρακας, ἀπάνθρωπε βασιλεῦ! »

τῷ ὄντι· ἔνθεν μὲναί τοῦτου ἐμψυχώσεις, ἐκείθεν δὲ ἡ στρατηγεὶα περὶνοια τοῦ Ροδίου ἀρχιναυάρχου κατευδῶσαν αἰσίως τὴν συμμαχίαν. Ἡ Σμύρνη, ἐκ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης πολιορκηθεῖσα, ἔπεσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Εὐρωπαίων τῇ 28 Ὀκτωβρίου 1344, καθ' ἣν περίστασιν παρεδόθησαν ἐν στόματι μαχαίρας σύμπαντες οἱ κάτοικοι Μωαμεθανοί. Νήπια, γέροντες, γυναῖκες, Τούρκων, τῶν ἀσθενῶν καὶ τραυματισμένων μὴ συγχωρηθέντων, πάντες κατεσφάγησαν ἀφειδῶς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ στρατεύμα τοῦ Μορδασιάνου, στρατηγοῦ τοῦ Εὐείρου τῆς Ἀσίας, ἔφραξε τὴν θριαμβικὴν πορείαν τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες, ὀπισθοδρομήσαντες, ἐπολιορκήθησαν ἐκ περιτροπῆς ἐν Σμύρνῃ ὑπὸ τριάκοντα χιλιάδων Ὀθωμανῶν. Οἱ Τούρκοι ἔπνεον στυγεράν ἐκδίκησιν, ὥμνουν νὰ μὴ φεισθῶσι τῆς ζωῆς μηδενός. Τίς ἄλλος τρόπος σωτηρίας, πλὴν τῆς ἀπεγνωσμένης ἐξόδου, ἀπέμενεν ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ πρὸς τοὺς χριστιανούς; Ἐξέρχονται λοιπὸν οἱ χριστιανοὶ θρόμβω· ἀλλ' ἐνῶ ὁ Πατριάρχης ἀπένειμε τὴν ἱεράν κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἀρχηγούς, ἰδοὺ ὁ στρατὸς τοῦ Μορδασιάνου περικυκλοῖ τοὺς ἐξεληθόντας ἀπροσδοκῆτως, καὶ ποιεῖ τρομερωτάτην σφαγὴν. Ἐφανεύθησαν πάντες οἱ στρατηγοί, τοῦ Πατριάρχου συμπεριελημμένου, ὅστις ῥίψας τὴν ἱεράν στολήν, εἶχε λάβει ξίφος καὶ περικεφαλαίαν· ἐκ δὲ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ὀλίγιστοι ὥς ἐκ θαύματος ἐπέτυχον νὰ παλινδρομήσωσιν εἰς τὴν πόλιν.

Ὡ, εἶδομεν, τὸ ἄχθος ὅλον τῆς Ἑνετικῆς τυραννίδος· ἐξερεν ἀπὸ τεσσεράκοντα ἔτων μόνος ὁ οἶκος τῶν Ἀλεξιαδῶν, ὅστις καθ' ἑκάστον κίνδυνον ἐναντίον ὁμοθυμῆσκων ἔσυρε τὸ ξίφος εἰς ὑποστήριξιν τοῦ τυράννου. Τρεῖς γενεαὶ Καλλεργῶν ἀλληλοδιαδόχως καὶ πατροπαράδοτως ἐτήρησαν τὴν δοθεῖσαν ὀρκιστίαν. Ἀλλ' ἤδη ὁ νεώτερος Ἀλέξιος ἐκοιμᾶτο μετὰ τῶν προγόνων του ὑπὸ τὰς πλάκας τῆς Ρεθυμναίας μητροπόλεως. Ἄτεκνος δὲ ἀποδιώσας, ἢ φρεῖς· υἱὸν πάντως ἀνάνδρον, ἄσημον, ἀκατονόμηστον εἰς τὰ ἐπικρατούμενα βορβορώδηστατα συμβάντα (περὶ ὧν λόγος γενήσεται ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ), κατελίμπανε τὴν Δημοκρατίαν εἰς μόνας τὰς δυνάμεις τῆς. Τίς ἄλλος ζήλωτής ἤθελεν ἐπὶ τοῦ νῦν ἀναλάβει τῆς Ἑνετοκρατίας τὴν ὑπεράσπισιν; Ἄρα οἱ ἱππῶται τῆς ἀποικίας; Ἀλλ' οὗτοι, ἀφότου ἀρίκοντο, οὐδὲν τι κατάρθωσαν ἐντιμον, οὐδὲν σημαντικόν. Ἡ κατηνάλωσαν τὸν χρόνον εἰς ἐριθας καὶ ἀντιζήλιας, ἀμοιβαίως ἐξασθενούμενοι, ἢ ἀφαιήσαν εἰς ἱππικούς ἀγῶνας, εἰς κραιπάλην, καὶ παντοίας τέρψεις. Ἐντεῦθεν οὖν τῶν μὲν τὰ τέχνη περιέπεσαν εἰς πενίαν, ἀπογυμνωθέντα πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπὸ τῶν ἐπαλλήλων ἀναστατώσεων, τῶν δὲ, διεστράφησαν, ἐξηυτελίσθησαν, ὥστε ἰσχυρότως ὑπεσχεθήσαν οἱ πατέρες περὶ φυλακῆς τῆς νήσου περιεστράφησαν εἰς λήθη. Ὡς ἐκ τούτων, ἡ ἱπποτικὴ μὴδαμινότης εἶχεν εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας αὐτῷ κορυφῶθῃ, ὥστε, μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Ἀλεξίου, ὁ Δούξ Αἰμυλιανὸς (ΞΔ') ἐνόμισε τὴν ἀποικίαν καταντῆσασθαι εἰς τὸ ἀκρότατον τοῦ κρημένου.

Καὶ ὁμως, ἀνάγκη κατεπείγουσα ἀπῆλθε τὴν ἀμεσον σύμπραξιν τῶν τιμαριούχων. Αἰὶς ἀπὸ τῆς ἀρροστείας τοῦ Κορνήλιου ἡ ἐγγχώριος κυδέρνησις κατεψήφισε ποινὰς ἐναντίον τῶν ἱπποτῶν, οἵτινες ὀλιγώρουν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ συμβολαίου των, μὴ ὀπλιζόντες τοὺς ὀφειλομένους τῇ στρατολογίᾳ ἱππεῖς καὶ πεζοὺς· μάλιστα δὲ, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐκτελέσεως, ὁ Κορνήλιος τοὺς μὴ εὐποροῦντας ἐδοθήσασθαι διὰ χρηματικῆς προκαταβολῆς, καὶ διένειμε τοῖς προθυμοτέροις ὅσα εἶχεν ὅπλα διαθέσιμα. Ἀλλ' ἀντὶ φιλοτιμίας καὶ ζήλου, τὰ προνοήματα ταῦτα ὑπήγειρον ἀντιστρόφως τὴν δυσχέρειαν τῶν 230 στρατιωτῶν ἀποίκων· τοῦθ' ὅπερ ἡ Σύγκλητος μαθοῦσα, τοὺς μὲν ἱππῶτας καθόλου διέταξε διὰ ψηφίσματος ν' ἀποτίσωσι τὰ καθυστερούμενα ποσὰ ἐντὸς ἐπταετίας, τοὺς δὲ ὀλιγορήσαντας τοῦ ἀνυπερθέτου ὀπλισμοῦ, κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ σχετικοῦ διπλώματος, προεκήρυξε καὶ ἐκπτώτους τῆς τιμαριωτικῆς περιβολῆς, καὶ ἀξιοτιμωρήτους ἔτι.

Ἐνῶ ταῦτα εἰς Χάνδακx κατηπεύγοντο, βήμασι γιγαντιαίοις προώδευε, πόρρω τῆς πρωτευούσης, ἡ ὑπὸ τῶν ἀνδρείων Ψαρομηλίγγων συνταχθεῖσα ἐπανάστασις. Συνέρρεεν αὐθαρημῆτως εἰς τὴν κατὰ Λατίνων Σταυροφορίαν ἀθρόος τῆς Κρήτης ὁ λαός. Ἀπερίγραπτος ποικιλία φύλου, τάξεως, ἡλικίας, ὀπλισμοῦ, ἱματισμοῦ περιποικίλλε τῆς ἀνταρσίας τὸ στρατόπεδον. Ἐκεῖ κατέβησαν αἱ λευκαὶ *Πέτσαι* τοῦ Κισσάμου, τοῦ Μαλαβυζίου, τοῦ Τεμένους, τῆς Σηθείας· ἐκεῖ τὰ μάλλινα βρακία τῶν *Λορεϊτῶν*, καὶ τὰ βρυδακερά τῶν *Κατωμεριτῶν*· ἐκεῖ γυναῖκες τῶν Σφακιῶν, τοῦ Λασιθίου, τῶν Ἀποκορώνων, ἄπλεκτον ἐπὶ τοὺς ὤμους τὴν κόμην ἔχουσαι, καὶ τὴν βούργιαν φέρουσαι μετὰ τοῦ βρέφους εἰς τὰ νῶτα· ἐκεῖ Πρεσβύτεροι ῥαβδοφόροι, διανέμοντες τὰς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ, καὶ καλόγηραι συνάγοντες ἐν κιθωτίαις τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ τὸν ὁδὸν εἰς συνδρομὴν τῆς σταυροφορίας. Ὅσοι δὲν εἶχον τόξον, ἢ λόγχην, ἢ μάχαιραν, ἔλαβον ῥόπαλα πελέκεις, ὀβελοὺς, καὶ πᾶν ὅ,τι ἔτυχεν εἰς τὰς χεῖρας των. Ἀνεμίχθησαν ψαλμωδίζοντες μετὰ δημοτικῶν ᾠσμάτων, καὶ πάλιν ἤχος τυμπάνου μετὰ ἀρῶν καὶ ἀναθεματισμῶν καθ' Ἑνετῶν. Ἐνθα μὲν Ἑλλήν ἐπίσκοπος ἐσχίζε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ὁρσου Δολφίνου, ἀρχιεπισκόπου λατίνου τῆς πρωτευούσης, παραινοῦσαν τοὺς ὑπηκόους ad debitam concordiam et obedientiam ἐκεῖ δὲ πολὺς καὶ ἀόρματος αἰδῶς ἐψάλε πενθίμως πρὸς τὴν λύραν τοῦ τὸ μυρολόγιον τοῦ Λέοντος·

« Δέσποτα καὶ Πρωτοπαῖ, βάλε τὸ παροχῆλι.

Νὴ ψάλλωμεν τὸ νεκρικὸν τοῦ Λεωνταρίου τῆς Κρήτης ! »

Ἐνταῦθα μεῖράκια, τοὺς γονεῖς μιμούμενα, συνῆπτον ψευδομαχίαν, καθ' ἣν φυσικῶς τῷ λόγῳ ἐνικῶντα πάντοτε οἱ Ἴταλοι, ἐκεῖ δὲ γέρον πολὺς κατέγραφεν ὕμνος εἰς κατὰστιχον τοὺς προσερχομένους ἐθελοντάς, καὶ συνέτατταν ἐκαστὴν ἑκατονταρχίαν. Οὐδὲν τῆς σκηνῆς ἐκείνης καταλληλότερον εἰς ἐξελόνεισιν τοῦ εὐεχέστου καὶ φιλαμάχου Κρητικοῦ

χαρακτήρας. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐξεῖχεν ἡ φωνὴ τοῦ Μιχαὴλ διαδοῦσα· ἐκφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς ἀπολυτρώσεως! Ἰδοὺ, ἐτοιμάζονται ν' ἀπέλθωσιν οἱ ἔνετοί. Χαίρετε, Κρήτες, μετὰ τοσαῦτα δεινοπαθήματα! Τὰ ὄρη, αἱ κοιλάδες, αἱ πόλεις, τὰ φρούρια τῆς νήσου μας, πᾶν ὅ,τι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν ἀνῆκει ἤδη εἰς ἡμᾶς, καὶ ἀποδίδεται τοῖς τέκνοις ἡμῶν ἀναπαλλοτριώτως ὦ.

Σύμπτωσις ἀξιοσημείωτος! Ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ φιλελευθέρα τοῦ Cola de Rienzi φωνὴ ἐξῆρπνιζεν εἰς Ῥώμην, μετὰ τοσούτους αἰῶνας δουλείας καὶ ληθάργου, τὰς δημοκρατικὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαιότητος! Καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Μιχαὴλ ἀνῆγγελλε πρὸς τοὺς συμπολίτας του τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς Κρητικῆς αὐτονομίας διὰ τῆς νομιζομένης τῶν ἔνετων ἀποχωρήσεως, ὁ πολυθρόλλητος τῆς Ῥώμης δημαγωγὸς ἔγραφεν ἀπὸ τοῦ Οὐατικανοῦ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ λαοὺς τῆς Ἰταλίας, συνιστῶν τὴν συγκρότησιν Εὐρωπαϊκῆς Συνόδου ὑπὲρ εὐνομίας καὶ σωτηρίας ἐθνῶν· τὴν δὲ προτροπὴν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον ἐπισημοποιεῖ· «*Νικόλαος, αὐστηρὸς ἄμα καὶ ἐπιεικὴς, δήμαρχος ἐλευθερίας, εἰρήνης, καὶ δικαιοσύνης, ἐνδοξὸς ἐλευθερωτὴς τῆς ἀγίας Ῥωμαϊκῆς Δημοκρατίας*». Ὁ Ῥιένζης ἀνερρίπιζε παρὰ τὸν Τίβεριν τὰ ζώπυρα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀνδρίας, ἐνῶ ὁ Λεόντιος Πιλάτος, ὁ Βαρλαάμ, ὁ Πετράρχης, ὁ Βοκκάκιος διέδιδον εἰς Ἰταλίαν τὰ σπέρματα τῆς ἀναγεννήσεως διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ποσάκις τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος οἱ λαοὶ συναπνεντήθησαν εἰς τὸ στάδιον τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας!

Ὁ ἐπαναστατικὸς στρατὸς ἐτμήθη εἰς δύο· οἱ μὲν τῶν ἀρχηγῶν διέδραμον τὴν χώραν, παραδίδοντες εἰς τὰς φλόγας τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ἀγρούς τῶν Ἰταλῶν, οἱ δὲ ὠδεύσαν πρὸς τὰ φρούρια, παρωθοῦντες τοὺς ἔνετους ἐπέκεινα τοῦ Μίρτου παταμοῦ, ἕως τῆς πρωτευούσης. Αἱ πράξεις αὐτῶν ὑπῆρξαν καὶ εὐστοχοὶ καὶ ἐπιτυχέσταται. Οὐδέποτε ἀπ' ἀρχῆς δουλείας ἐνηργήθησαν τοσαῦτα, καὶ ἐντὸς διαστήματος οὕτω βραχέος. Πολιορκίαι τεθείσης εἰς Σιταίν, ἡ πόλις παρεδόθη πρὸς τοὺς Ψαρομηλίγγας· τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ὑπέστησαν μετὰ παρέλευσιν μηνῶν τινῶν ἡ Ρεθύμνη, καὶ τὰ Χανία, πλὴν δύο ἐτέρων φρουρίων, τοῦ τῆς Ἱεραπέτρας καὶ τοῦ Μικαδέλλου (ὀλίγον ἀπεχόντων τῶν ὁρίων τοῦ Λασιθίου), ἅπερ περιήλθον τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀνταρτῶν. Ἐν συντόμῳ, τὰ πράγματα προέβησαν οὕτως ἐκ συμφώνου καὶ μετὰ τοσαύτης δραστηριότητος, ὥστε ἐντὸς μιᾶς ἐξαετίας, τῷ 1347, πᾶν ἔχνος λατινισμοῦ, ἐκκλησιαστικοῦ τε καὶ διοικητικοῦ, καὶ τιμαριωτικοῦ, ἐξηλείφθη καθ' ὅλην τὴν νήσον, διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἱπποτικῶν κτημάτων, καὶ τὴν ἀπογύμνωσιν τῶν ἱπποτῶν, καὶ λατινεπισκόπων· ἡ δὲ Κρήτη, τῶν φρουρίων συμπεριελημμένων, ἐκτὸς ὅμως τῆς πρωτευούσης, ὑπετάγη εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν κυδέρησιν. — Τάδε μόνον τὰ κατορθώματα ἐξάγομεν ἐκ τῶν συνοπτικῶν ὑπομνημάτων τῆς ἐποχῆς· ὅμως ὁ ἀναγνώ-

στης οἰκοθεν ἄς συμπεράνη πῶς ἀντεμείφθησαν καὶ ἐξεδικήθησαν οἱ Κρήτες κατὰ τὴν ἀδιάλειπτον σειρὰν τῶν ἐξαετῶν ἀνδραγαθημάτων των. (1)

Συνέπιπτε τότε ἡ μεγάλη ἐκείνη ἀποστασία τῆς Ζάρας, περὶ ἧς τοσούτος γίνεται λόγος ἐν τοῖς χρονικοῖς. Συνομώσαντες οἱ κάτοικοι καθ' ἑναιῶν, διέσχισαν τὰ σύμβολα τῆς Δημοκρατίας, κατηδάρισαν τοὺς ἀνδριάντας, ἐσφαξαν τινὰς τῶν τῆς φρουρᾶς, καὶ πρέσβεις ἀποστείλαντες εἰς Οὐγγρίαν, ἐπεκαλέσθησαν τοῦ Λουδοβίκου Ῥηγὸς τὴν προστασίαν. Τοιαύτη τις τῶν ἀποικιακῶν ῥοπῇ κατετάραξε τὴν Σύγκλητον. Διὸ, τὸν Δοῦκα Μολίνον ἀναγκάσασα, καὶ τῆς πολεμικῆς τοῦ Κορνηλίου ἐπιδεξιότητος ἀναμνηθεῖσα, ἐπανεπέμψε τοῦτον εἰς Κρήτην μετὰ χρημάτων καὶ δυνάμεως πολλῆς, ναυτικῆς τε καὶ στρατιωτικῆς. Τρεῖς δ' ἐπίτροποι πληρεξούσιοι, ὁ Νικόλαος Φιλέτρος, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξ Ἰουστινιανῶν, καὶ ὁ Ἀνδρέας Μωροζίνης, συναπεστάλησαν μετὰ τοῦ γνωστοῦ Δουκὸς, ἐπὶ τῇ διαταγῇ τοῦ πειραθῆναι πάντος μέσου πρὸς σπευστικὴν κατάλυσιν τῆς ἀνταρσίας. Οὗτοι ἄμα ὡς ἀπεβιβάσθησαν, διέπλον τὰς δυνάμεις των εἰς δύο σώματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀνταρτῶν κατὰ Σιταίν, τὸ δὲ διευθύνθη πρὸς τὰ ὄρεινά, ὅπου ἐστάθμευσεν ἡ πλειότης τῆς ἰθαγενοῦς στρατιᾶς.

Πρὶν ἢ προβῶσιν εἰς ἐχθροπραξίας οἱ πληρεξούσιοι προσεκάλεσαν διὰ πρεσβείας τοὺς Ψαρομηλίγγους νὰ προτείνωσιν αἰεὶς ἡθελὸν ὅρους εἰρήνης, «*Ἐνὰ καὶ μόνον ὅρον ἀπαιτοῦμεν*» ἀπάντησαν οὗτοι, «*τὴν ἐκκένωσιν τοῦ Χάνδακος, ἧς ἄνευ πόλεμος συνεχὴς καὶ ἀδιάλυτος μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν*». Ἀλλ' ὡς ἐμαθον τὸν ὀπλισμὸν καὶ τὰς ἐπιφοδοὺς τῶν ἔνετων παρασκευάς, φρόνιμον ἔκρινον νὰ ἀποτύρῳσι τὰς κυρίαις αὐτῶν δυνάμεις εἰς τὰ μᾶλλον δύσβατα χωρία· τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο. Καὶ ὅμως, πληροφορηθέντες ἀκολούθως ὑπὸ προσκόπιον, ὅτι σῶμα ὀλιγάριθμον ἐχθροῦ περιέκοπτε τὴν κάτω πεδιάδα, ἐντεῦθεν δὲ φθονήσαντες τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Χορτατοῶν, οἵτινες εἰς περὶ πλησίαν συγκυρίαν κατέθραυσαν τοὺς ἐπιλέκτους τοῦ Δουκὸς Ζένου, ἀπὸ τῶν βράχων, ὅπου ἔδρευον ἀσφαλῶς, ὤρμησαν πρὸς τὴν ὑπώρειαν, ὅπως πέσωσι βράγδην ἐπ' αὐτοῦ. Ἦν ἡμέρα Τρίτη τῆς ἐβδομάδος τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός, ἡμέρα κατὰ τὴν κοινὴν πρόληψιν ἀπαισία. Σήμερον

(1) «*Ἐνίκησε μὲν ὁ Δοῦξ ἐνταχοῦ, δὲν ἐπέτυχεν ὅμως νὰ συλλάβῃ τὸν πρωταίτιον. Πρὸς σκοπὸν τοιοῦτον γράφει αὐτῇ ἐπιστολὰς κολακευτικὰς, ἐνθα ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὸν συμφιλιώσῃ πρὸς τὴν Δημοκρατίαν, νὰ τῷ ἀπονείμῃ ἀμοιβὰς καὶ τιμὰς μεγάλας. Τὸ παράδειγμα τοῦ πρεσβυτέρου Ἀλεξίου ἐνεβλήθη τὸν Δεόντα, ὅστις ἔλησμονησεν ὅτι ὁ ἀντάρτης δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστευθῇ πρὸς τὸν κύριον, καθ' ὃν ἀπεστάτησεν. Ἐπὶ χωρήσας οὖν παρεδόθη· ἀλλ' ὁ Δοῦξ, ἀδικάστως δίσσε τὸν ἀποστάτην ἐντὸς σάκου, ἔρριψεν αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ ἀπιστία αὕτη ἐξηντλήσεν τὸν πόλεμον, ὥστε ἠναγκάσθησαν οἱ ἔνετοὶ νὰ χρίσωσιν αἶμα ἐπὶ ἑταρὰ δύο ἔτη, πρὶν ἢ ἐπαναγκάσωσι τὴν εἰρήνην*» — Εἰς τὴν σύντακτον ταύτην τοῦ Dagu περιλήψιν (B. H.) οὐκ ὀλίγα τὰ ἡμερησίως ἐκείνη ἡμέρα ἐπὶ τῆς ἐκείνης Ψαρομηλίγγος ἀγίας· ἀπάρχει τεῦτα πρὸς ὅλας τὰς μαρτυρίας

ὁ τύπος, ὁ ἀτμός καὶ ὁ τηλεγράφος ἐξεσάρωσαν οὐκ ὀλίγας τῶν δεισιδαιμόνων πεποιθήσεων τοῦ μεταίωνα· ἀλλ' οἱ πατέρες μας, ἀπλοϊκώτεροι τὰ ἄλλα, καὶ πρὸς τὰς πολυθεϊκὰς παραδόσεις προσφυέστεροι, ἠρμήνευσαν συχνότερον ἴσως τοὺς οἰωνούς, ἢ τὸ βυαγγέλιον αὐτό. Ἐνεκα δὲ τῆς ἀπειρίας ἡμέρας, οἱ φρονιμώτεροι τῶν ἀρχηγῶν συνεβούλευσαν τὴν ἀποχὴν τῆς ἐπιθέσεως, καὶ πάσης πολεμικῆς ἐργασίας, εἰς ὑποστήριξιν τοῦ παραγγέλματος προσθέντες καὶ ἑτέρου οἰωνοῦ κακοῦ τὴν ἐρμήνευσιν, πεισμοῦ συμβάντος τὴν προτεραίαν. Ἀλλ' οἱ Ψαρομήλιγγοι, τοὺς Κάλχας ἐκείνους, ὥσπερ μάντις κακῶν περιφρανήσαντες, ἐρρώμενέστερον παρεκέλευσαν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τοὺς ὁπαδούς. Τὸ στρατήγημα (ἦν γὰρ στρατήγημα ἐκεῖνο), ἀπέβη κατ' εὐχὴν τοῦ Κορνηλίου. Οἱ μὲν Ἐνετοὶ ἐτράπησαν δρομάδην εἰς φυγὴν, οἱ δὲ Κρήτες θηρόντες ἐκ τούτου, ἐπέμεινον εἰς τὴν καταδίωξιν, ἕως οὗ προέβησαν εἰς τὰ σύνορα τῆς πεδιάδος, πόρρω τῆς ἀφετηρίας των. Τὸ πλεῖστον τοῦ ἐχθρικοῦ σώματος ἐνέδρευεν ἐκεῖ. Ἀντεφορμήσαντος τότε τοῦ ἱππικοῦ, οἱ ἰθαγενεῖς περικυκλοῦνται δεξιόθεν, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου πιέζουσιν αὐτοὺς οἱ προσερχόμενοι πεζοί· ὅθεν εἰς ὀρθαλμοῦ ῥοπὴν ὁ ἐπαναστατικὸς στρατὸς εὗρεθ' ἐκ περιλειμμένος εἰς κύκλον δυσδιέξοδον.

Οὐδέποτε ὀλεθρὸς τοιοῦτος ἤμαξ τῆς ἐλευσίνης Κρήτης τὴν γῆν. Τρομερὰ ἀπέβη ἡ σφαγὴ, ἀλλὰ καὶ ἀνδρεία ἡ ἀντίστασις ἐτάχθη. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς φθορᾶς, ἡ πεδιάς ἐκεῖνη ὠνομάσθη, καὶ εἰσέτι ὠνομάζεται *Ἡ Καταφαισμένη*. Πρῶτος ἔπεσεν ἡρωϊκῶς ἀντιμαχόμενος ὁ Ἰωάννης Ψαρομήλιγγος, ἐξάκουστος ἐπὶ γιγαντιαίῳ ἀναστήματι, καὶ ἐπὶ ξιφομαχίᾳ. Οἱ Ἐνετοὶ, ἀποτεμόντες τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἐνέπηξαν εἰς ἀκμὴν λόγχης, καὶ περιεδόνησαν αἵμοσταγῇ, θέντες σπύραθρον εἰς τὸ στόμα. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μιχαήλ, ἠγωνίζετο ἐν τούτοις, ἐνεργῶν καὶ αὐτὸς ἀνδρίκως τέρατα. Ἀλλ' ὁ λόχος, ὅστις τὸν περιεκύκλου, συνεστέλλετο βαθμηδόν, τὰ δὲ βέλη εἶχον οὕτω διακοντίσει τὰ μέλη του, ὥστε κρουνοῦς αἵματος ἐξέρρεεν ἐκ τῆς κεφαλῆς, τῶν χειρῶν, καὶ τῶν ποδῶν του. Ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Φαλέτρου δίδει προσταγὴν τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ νὰ ἠρμήσωσιν, ὅπως τὸν συλλάβωσι ζῶντα. — «Ὁρφανὲ! κράζει τότε, ὁ γενναῖος, προσφωνῶν τὸ παρκαίνδυνο παλληκάριον του, σπεύσαν, σῶσόν με ἐκ τῆς ὀμότητος τοῦ Φράγκου! Ἀπέτιμε τὴν κεφαλὴν μου, καὶ κόμισον αὐτὴν πρὸς τὸν Λούκα καὶ τοὺς συμβούλους του! Θέλεις λάβει οὐ μόνον τὴν ἀφραίν, ἀλλὰ καὶ βραδεῖον· ἀντὶ δὲ ὀνόματος φονέως, ἔσθ' τέκνον πιστότητος, καὶ εὐσπλαγχνικοῦ ἔργου ἐκτελεστής. Θέλει σοὶ παρέξει ὁ θάνατός μου ὅ,τι ἐγὼ δὲν ἠδυνήθην νὰ σοὶ δώσω ζῶν.»

Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ ἥρωος ἐξετέλεσεν ἅκων τὴν διαταγὴν, ἡ δὲ μακρόκομος κεφαλὴ τοῦ Μιχαήλ ἐσκιρτήσε χαμαὶ πεσοῦσα. — «Πόσον ἡ ἱστορία μας ἤθελε δοξάσει τὸν ἄνδρα, ἐκφωνεῖ διηγούμενος τὸ συμβάν ὁ ἱστοριογράφος Ἰουστινιανός, ἔν εἶχεν ἀ-

ναθέσει τὴν μεγαλοψυχίαν του εἰς ὑπεράσπισιν, οὐχὶ δὲ εἰς ἀντίκρουσιν τῆς Ἐνετικῆς πολιτείας! » Ἀλλ' ὁ αἰμνηστὸς προὔτιμψεν, ἀντὶ δάφνης πρωτορινῆς, τὸν ἀρράβωνα τῆς προσδοκωμένης Νεοελληνικῆς Ἀναγεννήσεως· ἡ δὲ νεωτέρα Μοῦσα τῆς Ἑλλάδος περιπαθῶς ἦδη ἐπὶ σκηνῆς ἀνεκάλεσε τοῦ Πλουταρχίου θανάτου τοῦ τὴν μνήμην (1).

Τὸν αὐτὸν θάνατον τοῦ Μιχαήλ ὑπέστη ἐν τῷ Καπιτωλείῳ Ῥώμης καὶ ὁ ἀθάνατος Ῥιέντης· πλὴν ὅτι τὴν τούτου κεφαλὴν δὲν ἀπέτιμε διωγμὸς τυραννίου, ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ λαὸς, ὃν δις ὁ νεώτερος Σουλπίτιος ἐπανεκάλεσεν εἰς ἐλευθερίαν. Τούναντίον, ὁ κορμός τοῦ Μιχαήλ, δι' αἵματος ἀνελωμάτων καὶ παρ' ἐλπίδα σωθεὶς ἀπὸ τῶν προσηλακισμῶν ἐχθροῦ, ἔτυχεν εὐλαβοῦς κηδεύσεως εἰς τι ἔρημον ἐκκλησιδίδιον, ὅπου συνήλθον συναθληταὶ καὶ συγγενεῖς. Τὸ λείψνον, δάκρυσι καταβεβρεγμένον, ἄνθεσιν ἀγρίοις κεκοσμημένον, ἔλαβε τοῦ τάφου τὴν τιμὴν ἐν καιρῷ νυκτός, ὡς ἀκέφαλον ἐπίσης καὶ διὰ νυκτός πεπρωμένον ἦτο νὰ ταφῇ μετὰ παρέλευσιν ἑκατὸν ἐτῶν τὸ λείψνον ἑτέρου μάρτυρος καὶ προδρόμου τῆς αὐτονομίας μας, Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου (2).

Διαλυθείσης οὕτω τῆς ἀνταρσίας κατ' ἀνατολὰς τῆς νήσου, πρὸ πάντων διὰ τὴν ἑλλειψίν ἐπιταδείων στρατηγῶν, οἱ τρεῖς πληρεξούσιοι ἐτράπησαν πανστρατιᾷ πρὸς τὸ δυτικὸν παράλιον, ἐνθα ἔρχε καὶ ἐπρωταγωνίστει ὁ Καψοκαλύδης. Ἐκεῖ πολλὰς συνεκρότησε μάχας, καὶ συνέστησε πολιορκίας ὁ Ἰταλικὸς στρατὸς, πρὶν ἢ ὑπερισχύσῃ ἀλλὰ, τῆς Κυδωνίας ἐπανακτηθείσης διὰ πείνης, ἤνοξε κατόπιν τὰς πόλεις καὶ τὸ Ῥέθυμνον, ἐφεξῆς δὲ καὶ τὰ ἑτέρα φρούρια ἀλληλοδιαδόχως παραδόθησαν εἰς τὸ κράτος τῶν Ἐνετῶν. Ὁ Βυζαντινὸς Καψοκαλύδης ὑπότινος ἐπιβούλου συντέκνου του, ἀδρῶς δωροδοκηθέντος, συλληφθεὶς, καὶ τῷ Φαλέτρῳ δέσμιος παραδοθεὶς, ὑπέστη ἐπ' ἐγγόνης τὴν ποινὴν τῶν κακούργων· μετὰ δὲ τούτου εἶχον ἑτεροὶ προσεστώτες, ἐξ ὧν καὶ τινες κληρικοὶ, ἀπέτισαν διὰ θανάτου τὸ τόλμημα τῆς ἀνταρσίας. — Μετ' ὀλίγον ὁ Κορνήλιος, ἡδὴ πολιτικώτατος ἀναγορευθεὶς, θέλει στεφθῇ τὸ κέρας τοῦ Δουκὸς Ἐνετίας καὶ Δαλματίας.

Οὕτως ἔληξε καὶ ὁ ἀγὼν, ὅστις προσεῖληφε τὴν ἐπωνυμίαν τῶν δύο ἀδελφῶν Ψαρομήλιγγων, ἐφ' αἵματι τῶν προαγωνισθέντων, δύο Χορτατσῶν.

(1) Ὁ Κ. Νικόλαος Τ. Βουλγαρίης, Κερκυραῖος, ἱαμβογράφησεν ἀξιόλογον τραγῳδίαν εἰς πάντε πράξεις, ἐπιγραφομένην «Μιχαήλ ὁ Ψαρομήλιγγος» — Κερκυρᾶ, τύποις Δ. Νικολαΐδου φιλαδελφείως, 1851.

(2) Μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Κρήτης οἱ ἀπόγονοι τῶν Ψαρομήλιγγων κατέφυγον εἰς Κέρκυραν. Ἐν τῷ ναυ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς πόλεως ταύτης ἐσώζετο, πρὶν ἢ τὸ ἔθνος ἀνακαινισθῇ, ἡ ἐξῆς ἐπὶ πλακῶς ἐγκυφαγμένη ἐπιγραφή

ΑΧΩΣΤ'.

Η ΤΑΦΗ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
ΤΟΥ ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΥ.
ΠΡΟΣΔΟΚΩ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ
ΝΕΚΡΩΝ.

Ὁ ἐξαεὶς οὗτος ἀγὼν, ὅστις διὰ τὰ κατορθώματά του, πρὸ πάντων διὰ τὴν ἀδιάρρηκτον ὁμόνοιαν καὶ συνδιάτασιν τῶν ὀργάνων του, μᾶλλον ὑποπτον ὑπέδειξε τὴν προηγουμένην ἀνταρτικὴν τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργου πολιτείαν, ὁ ἀγὼν οὗτος εἶπεν ἰχνη δυνεξίτηλα ἐν τῇ μνήμῃ τῶν νησιωτῶν. Ἡ μετὰ βίας ἀπὸ τῆς Ἑνετικῆς τυραννίδος εἰς τὴν Τουρκικὴν, ὁ μωαμεθανικὸς διωγμὸς, αἱ Αἰγυπτιακαὶ κακώσεις, πεντακοσίων ἐτῶν δυσπερίγραπτα δεινοπαθήματα, δὲν ἐξήλειψαν ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀπογόνων τὴν ἐνδοξὸν ἐπωνυμίαν. Ἀγγλὸς τις περηγητὴς, τὴν Κρήτην πρὸ τινος περιελθὼν εἰς ζήτησιν ἐπιγραφῶν καὶ μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, ἠρώτησε ματαίως τὴν ἡγῶ τῶν ἐρειπίων ποῦ καὶνται τὰ λείψανα τῆς πόλεως τοῦ Ἐπιμενίδου καὶ τοῦ Δίκτυος· εἶχεν ἐκπνεύσει καὶ αὐτὴ ἡ ἡγῶ εἰς τὴν βασιλείαν ἐκείνην τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς λήθης. Ἐξεπλάγη, ὅμως, τυχὼν ἐν μέσῳ μαρμάρων, τοὺς χαρακτῆρας τῶν ὁποίων εἶχεν ὁ χρόνος διαγράψει καὶ καταστήσει πάντως ἀνενεργήτους πρὸς τὴν μνημόνευσιν ἐνεχαράχθησαν, ἐξεπλάγη εὐρῶν, μετὰ παρέλευσιν πέντε ἑκατονταετηρίδων, ἐμψυχον εἶτι τ' ὄνομα τοῦ Ψαρομηλίγγου εἰς τὸ στόμα τοῦ ἰδίου ξεναγωγοῦ (1). Καὶ ὅμως, πόσα οἱ ἐμπαθεῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χρονογράφοι, πόσα σπουδαῖα συμβάντα παρεσιώπησαν, πόσα ἀνδραγαθήματα παρεμόρρωσαν, πόσας πράξεις ἀξιολόγους κατεκοίμισαν εἰς τὰς *Μολυβδίνους φυλακὰς* τῆς Ἑνετικῆς φιλαυτίας, ἐνθα ἡμεῖς οἱ μεταγενέστεροι φιλοχωροῦντες, περιπατοῦμεν ἀπὸ κρύπτῃς σκοτεινῆς εἰς σκοτεινότεραν εἶτι, καὶ ὁσφραϊνόμεθα τοῦ κοιμητηρίου τὴν σιπεδόνα! Ἐντεῦθεν μέγα κριτικῆς τέχνης ἔργον ἐναποτίθεται πρὸς τοὺς φιλερύνους τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος ἱστορικούς, ἔργον ἐρμηνείας δύσκολον μὲν καὶ ἀκανθώδες, ὅμως ἀναπόφευκτον. Πῶς θέλομεν περισκοπήσει ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου τὰ ὑπόγεια, ὅπου μένουσιν ἐξ αἰῶνος κεκρυμμένα πολύτιμα λείψανα τῆς βαθμιαίας ἡμῶν παλιγγενεσίας; Αἱ χρονογραφικαὶ πηγαί, ἡ ἀναδίφησις χειρογράφων, αἱ μαρτυρίαι καὶ παραπομπαί, καὶ ὅσα ἄλλα ὁδηγοῦσι τὸν Εὐρωπαῖον ἰχνηλάτην εἰς τὴν ἱστορικὴν καὶ φιλοσοφικὴν διαφώτισιν τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ βιολογίας, ταῦτα οὐδ' ὅλως ἐξαρκοῦσι πρὸς ἡμᾶς, οἵτινες καθ' ὅλην τῆς Ἰταλοκρατίας τὴν διάρκειαν ἐστερήθημεν ἐθνικῶν καὶ αὐτογράφων ὑπομνημάτων, ἐστερήθημεν καὶ τῆς ἐλευθερίας αἶμα καὶ τοῦ ἀγλαοῦ ταύτης καρποῦ, τῆς ἱστοριογραφίας. Διό, ἀντὶ μαρτυριῶν πολυτελείας, ἀντὶ διπλωμάτων καὶ διφθερῶν ἐπιδείξεως, ὁ ἡμέτερος μεσαιωνογράφος θέλει συχνάκις ἀναγκασθῇ νὰ προτιμήσῃ, εἰς διευκρίνησιν τῆς ἀληθείας, τὴν αὐθεντίαν τῆς εἰκασίας καὶ τοῦ συμπεράσματος. Ἀγγλοὶ, Γάλλοι, Γερμανοὶ, Ἰταλοὶ τὴν πατρίον γῆν ἀνασκάπτουσι καὶ γεωργοῦσιν ἐν τοῖς ἀρχείοις καὶ ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς πολιτείας των. Ἀλλ' ἡμεῖς, οἱ πάντων ἱστορικώτατοι, ἡμεῖς οἱ πρωτοπλάστῃ καὶ διδά-

σκαλοὶ ἱστορίας, ἡμεῖς ἡμεῖς πεπρωμένοι, φεῦ! τοὺς νόμους, δι' ὧν βαθμικῶς ἀναζῶμεν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ κοινωνίᾳ, νὰ ζητήσωμεν εἰς ξένην γῆν, εἰς μεμβράνας, πνεούσας τὴν καθ' ἡμῶν δυσμένειαν καὶ κακοθῆλειαν, εἰς μαρτυρίας τῶν τυράννων μας, εἰς τὴν χρονογραφίαν τῶν Ἑνετῶν, τῶν Γάλλων, τῶν Ὀθωμανῶν! Τίτι δὲ τρόπον; Οὐχὶ ἀναγινώσκοντες, σημειοῦντες, ἀποθησαυρίζοντες, καὶ τὰ τεθησαυρισμένα μεταφέροντες πιστῶς εἰς τὴν συγγραφὴν, ἀλλ' ἀλλοκότως πως καὶ ἀνὰ πᾶν βῆμα τὰς κατηγορίας ἀμυνόμενοι· ἀντιλέγοντες, ἀνασκευάζοντες, μαντεύοντες, εἰσοτολογοῦντες· νῦν μὲν τὸ λευκὸν ἀντικαθιστῶντες εἰς τὸ μέλαν, ἄλλοτε δὲ τὸ ἐνδοξὸν εἰς τὸ ἄδοξον· πολλάκις δὲ καὶ προσαρμολύοντες ἐπινοήσεις, ναὶ μὲν πιθανὰς, εὐλογηφανεῖς, ἀξιοπίστους, ὅμως ὑπὸ τῆς ἀλλαχοῦ θετικῆς ἱστορίας ἀναπεμπομένας εἰς τὴν χώραν τῆς Ποιήσεως.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΣΠ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—οοο—

Διάφορα Διηγήματα καὶ Ποιήματα Ἀλεξάνδρου Ρίζου
Ῥαγκαβῆ. Τόμ. Γ'. Ἐν Ἀθήναις 1839.

Ἡ καλλιθέλαδος Μοῦσα τοῦ Κυρίου Ἀλεξ. Ῥ. Ῥαγκαβῆ ἐπροίκισε τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν διὰ νέων ποιητικῶν συγγραμμάτων. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ νεωτέρου Παρνασσοῦ μας τὰ προϊόντα μεγάλως ἐνδιαφέρουσι τὸ Πανελλήνιον, καὶ ἡ Παρδόρα ἐξετάζουσα καὶ ἐπικρίνουσα τὰ σπουδαιότερα τούτων τὰ διαβιβάζει περιληπτικῶς καὶ εἰς τοὺς ἀπωτέρους αὐτῆς συνδρομητὰς, ἐπιχειροῦμεν χάριν αὐτῶν τὴν συνοπτικὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ Κυρίου Ῥαγκαβῆ περιεχομένων. Πράττομεν τοῦτο μετὰ ζήλου εἰτι μεζῶνος, καθόσον ἡ νεωτέρα ἡμῶν φιλολογία ἤρξατο ἀπὸ τινος χρόνου νὰ ἐλκύῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἐν Εὐρώπῃ. Παρατηροῦμεν δὲ μετ' ἐθνικῆς τρόπου τινος φιλαυτίας ὅτι καὶ ἡ ἐντὸς καὶ ἡ ἐκτὸς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἀναπτυχθεῖσα φιλολογία, ἔλαβεν ἀπὸ τινος χρόνου ἀξίαν καὶ χαρακτῆρα τοιοῦτον, ὥστε δυνάμεθα νὰ μὴν ἐρυθριῶμεν διὰ τὴν παρούσαν κατάστασιν αὐτῆς, νὰ τρέφομεν δ' ἐλπίδας δόξης μελλούσης ἐραμιλλοῦ ἐκείνης, ἥτις συνεκίνει τὰς ἀγερώχους ψυχὰς τῶν Μαραθωνομάχων, ἥτις διέσωσε τὴν Ἑλληνικὴν εὐκλειαν ἐκ τοῦ φρικώδους τῆς δουλείας κλύδωνος, καὶ ἥτις συνετέλεσεν εἰς τῆς πατρίδος τὴν παλιγγενεσίαν. Ἐάν δὲν ἐπέζων οἱ ἀμήνητοι λογογράφοι καὶ ποιηταὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῆς γλυπτικῆς, τίς ἤθελε θαυμάζει καὶ Ἑλλήνας καὶ Ἑλλάδα; Καὶ ἐάν δὲν ἐθαυμάζετο ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ἡ ἀρχαία ἡμῶν Πατρίς, τίς

(1) Paschley, Journey in Crete. T. 2.